

УКРАЇНА ЯК КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

**МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ,
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА СУДДЯМИ**

**з питань протидії злочинам,
передбаченим ст. 149 КК України
«Торгівля людьми або інша незаконна угода
щодо людини», в яких потерпілими є
іноземці та особи без громадянства**

Київ
ФЕНІКС
2012

УДК 343.431-054.6(477)(076)
ББК 67.9(4Укр)408я7-5
У45

Автори:

М. О. Васильєва, керівник відділу співробітництва з правоохоронними органами, Програма протидії торгівлі людьми Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні — **Передмова, Розділи 1 (у співавторстві з О. В. Пустовою), 3, 5, Додатки;**

В. В. Касько, експерт Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, адвокат — **Розділ 4;**

А. М. Орлеан, професор кафедри підтримання державного обвинувачення та нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних справах Національної академії прокуратури України — **Розділ 2;**

О. В. Пустова, начальник відділення контролю за розслідуванням злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, Головне слідче управління МВС України — **Розділ 1 (у співавторстві з М. О. Васильєвою).**

Україна як країна призначення для торгівлі людьми. Матеріали для практичного використання працівниками прикордонної служби, правоохоронних органів та суддями / Васильєва М. О., Касько В. В., Орлеан А. М., Пустова О. В. — К. : Фенікс, 2012. — 120 с.

ISBN 978-966-651-927-9

Посібник присвячено проблематиці протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, в Україні як країні призначення. У публікації дається характеристика явища торгівлі людьми та її сучасних тенденцій, розглядаються особливості правоохоронної діяльності з виявлення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, в яких постраждалими є іноземці та особи без громадянства, аналізується правовий статус таких осіб в Україні, обґрунтовується необхідність недопущення їх видворення з метою забезпечення можливості для перебування в Україні на час видужування та рефлексії, у випадку співпраці з правоохоронними органами — для повноти їхньої участі у кримінальному судочинстві, а також реалізації права на добровільне повернення до країни походження або триваліше перебування та імміграцію до України у визначених законом випадках.

Матеріали розроблено на основі «Методичних рекомендацій щодо розкриття та розслідування злочину, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»» Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України, напрацювань Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні та аналізу чинного законодавства України.

Для працівників підрозділів і служб органів внутрішніх справ, зокрема міліції міграційного контролю, співробітників Державної міграційної служби України, прокурорів, які здійснюють нагляд за виконанням законів при провадженні у справах про адміністративні правопорушення, та суддів адміністративних судів.

УДК 343.431-054.6(477)(076)
ББК 67.9(4Укр)408я7-5

ISBN 978-966-651-927-9

© Міжнародна організація з міграції, 2012
© Видавництво «Фенікс», 2011

Посібник підготовлено та надруковано у рамках проекту «Зміцнення потенціалу правоохоронних органів у боротьбі з торгівлею людьми в Україні як країні призначення», що виконується Представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні у співпраці з Міністерством внутрішніх справ України та Державною міграційною службою України за фінансування Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань Державного департаменту США.

Думки, висновки та рекомендації, висловлені в публікації, належать авторам і не обов'язково збігаються з поглядами Державного департаменту США.

Державний департамент США

Міжнародна організація з міграції

Міжнародна організація з міграції

Міністерство внутрішніх справ України

Державна міграційна служба України

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
1. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ — ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ	10
2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 149 КК УКРАЇНИ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ»	20
2.1. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого статтею 149 КК України	20
2.2. Кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми, передбачені частиною 2 статті 149 КК України	27
2.3. Кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми, передбачені частиною 3 статті 149 КК України	29
2.4. Відмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини від суміжних складів злочину	30
3. ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФАКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ОПИТУВАННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ	34
4. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПЕРЕБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКІ ПОСТРАДЖАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЇХ НЕВИСЛАННЯ У ВИЗНАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПАДКАХ	39
4.1. Загальний огляд правової бази	39
4.2. Міжнародний досвід	48
4.3. Проблемні питання нормативного регулювання і правозастосовної практики	55
5. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ІНОЗЕМЦЯМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ..	68
ДОДАТОК 1. ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	72

ДОДАТОК 2. ПРАВИЛА В'ЇЗДУ, ПЕРЕБУВАННЯ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	94
1.1. Правила в'їзду іноземців в Україну	94
1.2. Види документів, які надають право іноземцям проживати та працювати в Україні	99
1.3. Порядок працевлаштування іноземців в Україні	105
ДОДАТОК 3. КОНТАКТНІ ТЕЛЕФОНИ УПРАВЛІНЬ (ВІДДІЛІВ) БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ГУМВС, УМВС УКРАЇНИ	111
ДОДАТОК 4. КОНТАКТНІ ТЕЛЕФОНИ МОМ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ..	113
БІБЛІОГРАФІЯ	116

ПЕРЕДМОВА

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля людьми має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує услід за прагненнями злочинців отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їхній злочинній діяльності.

Останніми роками в Україні спостерігається негативна тенденція — з країни походження постраждалих від торгівлі людьми, коли громадян України обманним шляхом вивозять за кордон з метою експлуатації, наша країна дедалі більше перетворюється на країну призначення для торгівлі людьми. Все частіше громадяни інших держав стають постраждалими від різних форм експлуатації в Україні: сексуальної експлуатації, включно з примусовою проституцією та порнографією, трудової експлуатації в сільському господарстві, будівництві, секторі обслуговування, від примусового жебрацтва та вилучення органів. Постраждалими стають чоловіки, жінки та діти, незалежно від віку, країни походження та рівня соціального добробуту.

Торгівля людьми дедалі більше стає підконтрольною транснаціональним злочинним угрупованням, оскільки є видом злочинної діяльності, що приносить високий прибуток від експлуатації постраждалих і має низький ризик розкриття й висунення звинувачення проти злочинців. Навіть якщо справи про торгівлю людьми і доводять до суду, покарання злочинців зазвичай не є суворим. Це спричинено певними особливостями цієї категорії злочинів, що викликані складністю їх розкриття та розслідування. Аналіз справ цієї категорії свідчить, що вербування, перевезення та експлуатацію постраждалих здійснюють різні особи, які на час виявлення факту злочину можуть перебувати на території різних держав — походження, транзиту чи призначення. справи значно розтягнуті у часі та просторі: інколи від моменту вербування до продажу минає кілька місяців. Постраждалий, як правило, з недовірою ставляться до правоохоронців і, побоюючись розголосу обставин експлуатації та покарання з боку злочинців, відмовляються звертатися до правоохоронних органів і свідчити в суді. За таких обставин дуже складно зібрати достатні докази незаконної діяльності торгівців людьми, що можуть бути ефективно використані проти них у судовому процесі. Недостатня доказовість, латентність

потерпілих і помилки, яких припускаються правоохоронці та судді через недостатнє знання специфіки розслідування та судового переслідування по цій категорії злочинів, є головними причинами низької ефективності судового розгляду справ, порушених за фактами торгівлі людьми.

Торгівля людьми в Україні як країні призначення є транснаціональним злочином, що пов'язаний із явищем міграції іноземців в Україну. Неконтрольована міграція може становити загрозу безпеці держави і є викликом для правоохоронних органів України. Однак серед іноземців, що перебувають в Україні, є особи, які стають постраждалими від злочину торгівлі людьми. Більшість іноземців, яких піддають експлуатації в Україні, під час виявлення правоохоронними органами не визнають постраждалими від торгівлі людьми, переслідують як незаконних мігрантів та видворяють за межі України. Крім того, навіть при визнанні іноземця потерпілим від торгівлі людьми в межах кримінального провадження в Україні, це не гарантує його захист.

Так, згідно з офіційною статистикою МВС України, за останні десять років 28 іноземців були визнані потерпілими від торгівлі людьми в Україні, із них 4 особи — в порядку виконання міжнародно-правових доручень, тобто на момент ухвалення рішення про визнання їх потерпілими вони перебували за межами України. Примусове видворення не було застосовано лише до 3 потерпілих осіб, ще відносно 5 осіб рішення про примусове видворення ухвалювалося, однак не було виконано, оскільки ці особи повернулися на батьківщину в рамках програми добровільного повернення Представництва МОМ, тобто, по суті, з 24 потерпілих 16 осіб, або 67 % потерпілих, було примусово повернуто на батьківщину.

Зазначена статистика свідчить про те, що застосування примусового видворення до іноземців, які визнаються потерпілими в кримінальних справах, порушених за ознаками складу злочину торгівлі людьми в Україні, на жаль, є нормою. Така ситуація вражає своєю абсурдністю, оскільки свідчить про те, що в той час, коли одні підрозділи правоохоронних органів є вкрай зацікавлені в забезпеченні присутності потерпілих від торгівлі людьми на території України на час провадження у кримінальних справах з метою забезпечення судової перспективи таких справ, інші підрозділи по суті чинять перепони кримінальному судочинству, ініціюючи примусове видворення таких потерпілих з території України.

Довгоочікувані позитивні зрушення у цій сфері відбулися 11 жовтня 2011 року, коли постановами Житомирського апеляційного адміністративного суду вперше в українській правозастосовній практиці було скасовано рішення суду першої інстанції та відмовлено у задоволенні позовів про видворення трьох громадян Пакистану, які були визнані потерпілими від торгівлі людьми в межах кримінального провадження в Україні. Сподіваємось, що ці судові рішення стануть прецедентом, який започаткує кардинальні зміни у негативній тенденції застосування примусового видворення до постраждалих від торгівлі людьми в Україні.

Примусове видворення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, є серйозним порушенням міжнародних вимог у сфері захисту прав та свобод людини, оскільки є покаранням, що не повинно застосуватися до жертв насильницьких злочинів. Примусове повернення на батьківщину, де відбувалося вербування постраждалої особи, може становити загрозу її життю та здоров'ю внаслідок переслідування з боку злочинців. Є непоодинокі свідчення про те, що постраждалі від торгівлі людьми після повернення піддавалися переслідуванням з боку торговців людьми через їхню співпрацю з правоохоронними органами у країні призначення або через неможливість звільнитися з боргової кабали, штучно створеної злочинцями під час їх вербування та перевезення з метою подальшої експлуатації. У випадках, коли особа мусульманського віросповідання піддавалася в Україні сексуальній експлуатації, її повернення до країни походження може становити реальну загрозу її життю через покарання з боку родини або громади за законами шаріату. Також повернення постраждалих до країн походження може загрожувати їм повторним втягненням до злочинних мереж торгівлі людьми.

Примусове видворення позбавляє постраждалих осіб можливості реалізувати свої права в межах кримінального судочинства, порушує вимоги законодавства України щодо безпосередності судового розгляду та, зрештою, має істотні негативні наслідки для успішності переслідування злочинців. З 1 березня 2011 року, відколи для України набрала чинності Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року, застосування примусового видворення до постраждалих від торгівлі людьми є безпосереднім порушенням законодавства України. Конвенція вимагає забезпечення для постраждалих періоду видужування і рефлексії впродовж не менше 30 днів, який має бути достатнім часом для особи, щоб видужати та/або прий-

няти рішення про співробітництво з правоохоронними органами, можливості для їх перебування в Україні на час провадження у кримінальних справах, а після того добровільного повернення на батьківщину або в окремих випадках залишення в Україні.

20 вересня 2011 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (№ 3739-VI), який набув чинності 15 жовтня 2011 року. Законом було впроваджено важливі зміни до українського законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема введено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, заборонено утримування осіб, які звернулися за наданням їм статусу, в установах тимчасового тримання та видворення їх за межі України до встановлення цього статусу. Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, надаватиметься на строк до двох років з можливістю продовження ще на один рік за умови існування обґрунтованих підстав вважати, що життю, фізичному чи психічному здоров'ю або свободі та недоторканності особи у разі повернення до країни походження загрожуватиме небезпека. Особа, яка безперервно прожила на території України протягом трьох років з дня надання їй статусу постраждалої від торгівлі людьми, матиме право на отримання дозволу на імміграцію в порядку, встановленому законодавством України.

Головним завданням правоохоронних органів є забезпечення безпеки усіх осіб, які перебувають на території України, незалежно від їхнього правового статусу. Запобігання нелегальній міграції та захист іноземців, які постраждали від торгівлі людьми, не суперечать одне одному, а є різними аспектами завдання правоохоронних органів будь-якої демократичної країни — забезпечення державної безпеки та водночас захист прав людини. Ми переконані в тому, що головною метою кримінальної юстиції є ефективне поновлення в правах осіб, які постраждали від насильницьких злочинів. Поновлення в правах постраждалих від торгівлі людьми є абсолютно несумісним з їх примусовим видворенням.

Сподіваємось, що незабаром унаслідок вдосконалення українського законодавства та правозастосовної практики такі ганебні факти порушення прав людини більше не матимуть місце в Україні, а цей посібник стане у пригоді правоохоронним органам України в їхній діяльності щодо викорінення торгівлі людьми та захисту прав іноземців, постраждалих від цього злочину в нашій державі.

1. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ — ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Згідно із сучасним міжнародним визначенням, яке міститься у статті 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. (Палермському протоколі), **торгівля людьми** означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів.

Україна ратифікувала Палермський протокол у 2004 році (Закон України № 1433-IV від 04.02.2004) та внесла відповідні зміни до свого законодавства. Чинна редакція статті 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» відповідає визначенню, яке міститься у Палермському протоколі.

Постраждалими¹ від торгівлі людьми в Україні стають громадяни України, громадяни інших держав (іноземці) та особи без громадянства. Органами внутрішніх справ та Представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні було зафіксовано факти експлуатації громадян таких країн, як Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Китай, Демократична Республіка Конго, Індія, Литва, Молдова, Монголія, Пакистан, Словаччина, Росія, Угорщина, Узбекистан, Чехія та Філіппіни. Іноземці стають постраждалими від сексуальної експлуатації, включно

¹ **Примітка щодо термінології:** у посібнику вжито терміни «особа, яка постраждала від торгівлі людьми», «постраждалий від торгівлі людьми» для визначення будь-якої особи, яка постраждала від злочину, що не обмежується процесуально-правовим визначенням потерпілого як особи, що визнана потерпілою у кримінальних справах про торгівлю людьми у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України.

з примусовою проституцією та порнографією, від трудової експлуатації у сільському господарстві, будівництві, секторі обслуговування, хатній роботі, від примусового жебрацтва та вилучення органів.

Згідно зі статистикою МОМ, у період з 1 січня 2003 по 30 вересня 2011 року було надано допомогу 56 іноземцям, постраждалим від торгівлі людьми на території нашої держави, з них 2 у 2008, 8 у 2010 та 14 у 2011 році. Якщо взяти до уваги, що загальна кількість постраждалих осіб, які отримали допомогу від Представництва МОМ у відповідний, період сягає 7 426 осіб, то іноземці становлять лише 0,8 % від загальної кількості.

Серед причин, що спонукають громадян інших держав до приїзду в Україну, є бідність, безробіття, насильство, дискримінація, переслідування, вплив збройних конфліктів, гуманітарних криз та природних катастроф. Часто іноземці мають хибне уявлення про рівень життя в Україні, вважаючи її, наприклад, країною Європейського Союзу. Це уявлення може бути сформоване засобами масової інформації або вербувальниками, які обіцяють особам легкість у працевлаштуванні в Україні задля поліпшення свого матеріального становища та надання допомоги родині на батьківщині. Також вербувальники можуть вводити постраждалих в оману щодо країни призначення, приваблюючи їх виїздом до країн Європейського Союзу транзитом через Україну, однак по прибуттю до України втягувати в експлуатаційні схеми на території нашої держави.

Органи внутрішніх справ України вживають організаційні та практичні заходи, спрямовані на боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Провідна роль у цьому напрямі оперативно-розшукової діяльності належить Управлінню боротьби з кіберзлочинністю й торгівлею людьми та відповідним управлінням (відділам) головних управлінь і управлінь МВС України в областях, містах Києві та Севастополі, що представляють самостійну оперативну службу, головним завданням і пріоритетом роботи якої є виявлення та припинення діяльності злочинних угруповань, зокрема і транснаціонального характеру, що діють у сфері торгівлі людьми, та попередження злочинів зазначеної спрямованості. Нагляд за розслідуванням кримінальних справ, пов'язаних з торгівлею людьми, здійснюють спеціалісти Головного слідчого управління МВС України. Розслідування справ зазначеної категорії ведуть спеціалізовані слідчі органів внутрішніх справ.

Загалом у період з 1 січня 1998 по 30 вересня 2011 року органами внутрішніх справ було виявлено 3 133 злочини, передбачені статтею 149 («Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини») Кримінального кодексу України, з них 337 2010 року та 172 за дев'ять місяців 2011 року. У період з 2001 по 2010 рік за торгівлю людьми було засуджено 824 особи, із них 120 осіб 2010 року. Зі 120 засуджених 2010 року 60 осіб було засуджено до позбавлення волі на терміни від менше 2 до 15 років, 33 особи було засуджено умовно.

Згідно зі статистичними даними щодо кількості порушених кримінальних справ про злочини, передбачені статтею 149 КК України, в яких потерпілими визнано громадян інших держав (іноземців), а також застосування до них примусового видворення з території України, узагальнених Головним слідчим управлінням МВС України, за період з 1 січня 2001 по 1 вересня 2011 року в 8 кримінальних справах вказаної категорії визнано потерпілими 28 іноземців, з них до 16 застосовано примусове видворення з території України; 5 — залишили територію України за сприяння Представництва МОМ в Україні, 4 — визнано потерпілими в рамках виконання міжнародних клопотань про надання правової допомоги, а до 3 — примусове видворення не застосовувалося.

Так, у ГУМВС України в АР Крим:

— у 2004 та 2009 роках 5 громадян Республіки Узбекистан визнано потерпілими, приймалося рішення про примусове видворення, однак воно не було виконано, оскільки зазначені громадяни залишили територію України за сприяння МОМ.

УМВС України в Житомирській області:

— 2011 року 3 громадян Республіки Пакистан визнано потерпілими. За рішенням Житомирського окружного адміністративного суду вказаних осіб направлено до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства при УМВС України в Чернігівській області у зв'язку з незаконним перебуванням на території України та прийнято рішення про примусове видворення з території України. Рішення про примусове видворення та тримання в пункті тимчасового перебування було оскаржено за сприяння Представництва МОМ в Україні. 11 жовтня 2011 року Житомирський апеляційний адміністративний суд скасував постанову Житомирського окружного адміністративного суду про примусове видворення.

УМВС України в Закарпатській області:

— 2010 року 1 громадянина Республіки Угорщина визнано потерпілим, примусове видворення не застосовувалося.

ГУМВС України в Київській області:

— 2009 року 14 громадян Республіки Китай визнано потерпілими, до 13 з них застосовано примусове видворення у зв'язку з незаконним перебуванням на території України, до 1 — примусове видворення не застосовувалося.

ГУМВС України в м. Києві:

— 2011 року 4 громадян: Республіки Білорусь — 2, Республіки Молдова — 1 та Узбекистану — 1 визнано потерпілими в рамках виконання міжнародних доручень до вказаних держав, у зв'язку з чим примусове видворення з території України до них не застосовувалося.

УМВС України в Чернівецькій області:

— 2010 року 1 громадянина Республіки Молдова визнано потерпілим, примусове видворення не застосовувалося.

Наведена статика свідчить про негативну тенденцію застосування до іноземців, потерпілих від торгівлі людьми в Україні, примусового видворення, що позбавляє їх можливості реалізувати свої права у кримінальному судочинстві та суперечить принципу безпосередності судового розгляду. Також з 1 березня 2011 року, відколи для України набула чинності ратифікована законом № 2530-VI від 21.09.2010 р. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року та набуття 15 жовтня 2011 року чинності Закону України «Про протидію торгівлі людьми», застосування примусового видворення до постраждалих від торгівлі людьми є порушенням законодавства України (*Текст закону наведено у Додатку І*).

Торгівля людьми є високоприбутковим економічним злочиним. Чинниками, що зумовлюють торгівлю людьми, є одночасне поєднання трьох ключових елементів: (1) у країнах походження існує постійна пропозиція майбутніх об'єктів експлуатації; (2) у країнах призначення зростає попит на послуги постраждалих осіб; (3) організовані злочинні мережі контролюють ці два чинники.

Експлуатація іноземців дедалі набуває поширення в Україні, оскільки приносить високі прибутки та становить низький ризик роз-

криття та висунення обвинувачення проти злочинців. Постраждалих дешевше утримувати, оскільки їх примушують мешкати в непридатних для життя умовах, погано годують, змушують працювати впродовж ненормованого робочого часу, у складних або небезпечних умовах, за малу платню або взагалі безоплатно, без вихідних та будь-якого соціального захисту. Також іноземців, які не володіють українською мовою, не мають зв'язків в Україні, не знають місцевості, законів і звичаїв, легше контролювати та запобігти їхній втечі і зверненню до правоохоронних органів.

Якщо в схемах вербування, перевезення та експлуатації задіяні вихідці з країн походження постраждалих, які проживають в Україні, вагоме значення має тиск з боку місцевих громад, що примушують постраждалих осіб не звертатися до правоохоронних органів в Україні. Є свідчення про те, що особи, які здійснювали експлуатацію іноземців на території України, через певний час повідомляли про місце експлуатації правоохоронні органи, які під час виявлення іноземців застосовували до них примусове видворення як до осіб, які незаконно перебувають на території України. З огляду на названі причини, ймовірність викриття злочинних схем експлуатації іноземців в Україні є дуже низькою. Відповідно, реальні обсяги експлуатації іноземців в Україні можуть значно перебільшувати кількість виявлених фактів.

Повну схему злочину торгівлі людьми становлять три етапи:

- **вербування** — за допомогою примусу або обману;
- **переміщення** — перевезення у межах України чи ввезення з-за кордону в Україну законним або незаконним шляхом;
- **експлуатація** — примушування до різних форм діяльності.

Іноземці можуть бути втягнуті у злочинні схеми торгівлі людьми в своїй країні та бути ввезені в Україну під контролем торгівців людьми з метою їх експлуатації. У такому випадку торгівля людьми має міжнародний (транснаціональний) характер. Або на момент вербування торгівцями вони можуть вже перебувати на території України. Тоді торгівля людьми матиме внутрішній характер без перетину державного кордону України.

Однією з найскладніших проблем, з якими стикаються правоохоронці у випадках міжнародної (транснаціональної) торгівлі людьми, в яких потерпілими визнають іноземців, є розмежування між двома

подібними злочинами — торгівлею людьми та незаконним ввезенням мігрантів (в українському законодавстві — організацією незаконного переправлення осіб через державний кордон — ст. 332 КК України). Відмінність між цими злочинами ілюструє аналіз способу їх вчинення у межах трьох категорій: дії — засоби — мета.

Дії: Особам, які здійснюють незаконне ввезення мігрантів, не потрібно користуватися стратегіями вербування, оскільки потенційні мігранти, зазвичай, самі звертаються з проханням про перевезення, тоді як торгівці людьми використовують широкий спектр методів вербування. Як правило, особи, які незаконно ввозять мігрантів, не здійснюють такого ввезення без попередньої плати за переміщення; торгівці людьми, навпаки, рідко вимагають попередні платежі від осіб, яких вони перевозять, та беруть на себе всі витрати з перевезення, щоб отримати змогу використовувати заборгованість потерпілих як засіб контролю через боргову кабалу.

Засоби: Під час незаконного ввезення мігрантів елементи обману відсутні, оскільки мігрант із самого початку знає про заплановані заходи. Постраждалих від торгівлі людьми (якщо їх не було насильно викрадено) вводять в оману щодо характеру передбачуваної діяльності або щодо умов, за яких цю діяльність здійснюватимуть. У випадках незаконного ввезення мігранти дають чітку згоду на переїзд, отримавши повну інформацію про очікуваний результат, тобто незаконний в'їзд до іншої держави, без порушення їхньої свободи волі. Постраждалі від торгівлі людьми не дають усвідомленої поінформованої згоди, оскільки їх вводять в оману щодо характеру або умов експлуатаційної діяльності на території України.

Мета: Перевізники мігрантів отримують прибуток виключно з переміщення та організації незаконного в'їзду; торгівці людьми отримують прибуток від різних форм експлуатації постраждалих після їх вербування та переміщення до місця експлуатації. Взаємини між перевізником і мігрантом завершуються в момент нелегального в'їзду до держави, й перевізник вже не контактує з мігрантом після переміщення; для торгівця людьми переміщення та прибуття до місця експлуатації є лише другою стадією процесу, до якого входять вербування, переміщення, утримання за допомогою примусу та експлуатація, а головна мета торгівця людьми полягає в експлуатації постраждалої особи з метою наживи у взаєминах на засадах примусу, що триватимуть після завершення етапу переміщення.

Іноземці, які на момент виявлення є постраждалими від торгівлі людьми, могли в'їхати в Україну законним шляхом на основі дійсного паспортного та візового документа через пункти пропуску через державний кордон або незаконним шляхом поза пунктами пропуску через державний кордон та перебувати на території України:

- на основі візового документа з метою:

- **працевлаштування** законним шляхом на підставі довгострокової візи типу «Д» з позначкою «працевлаштування», що дає право на зайняття трудовою діяльністю в Україні, або незаконним шляхом, в'їхавши на підставі туристичної, приватної, студентської або іншого виду короткострокової візи типу «С», або транзитної візи типу «В», що не дає права на працевлаштування в Україні;
- **навчання** на підставі студентської візи;
- **туризму** на підставі туристичної візи;
- у **приватних справах** відвідування родичів або друзів на підставі приватної візи;
- в **інших цілях** (Перелік типів українських віз та підстав для їх отримання наведено у Додатку 2).

- на основі будь-якого візового документа, посвідки на тимчасове або постійне проживання устаненого зразка або без документів, що дають право на в'їзд та перебування на території України, з метою **пошуку притулку**, втікаючи від переслідування, збройного конфлікту або стихійного лиха у країні походження. Такі особи є шукачами притулку, біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту. (Перелік документів, які дають право іноземцям поживати та працювати на території України, наведено у Додатку 2.)

З огляду на те, що у постраждалих від торгівлі людьми відбарають документи, що посвідчують особу, обмежують свободу пересування і поміщають у ситуацію мовної та соціальної ізоляції, зазвичай вони позбавлені можливості звернутися по допомогу до правоохоронних органів або до міграційної служби, щоб легалізувати своє становище. Через це на момент виявлення постраждали від торгівлі людьми можуть не мати документів, що забезпечують законні підстави для їх перебування в Україні.

Необхідно пам'ятати, що виявлений іноземець може бути водночас шукачем притулку, біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, та постраждалим від торгівлі людьми.

Експлуатація постраждалих від торгівлі людьми може мати такі форми:

- примусова проституція;
- інші форми сексуальної експлуатації;
- примусова праця та послуги;
- примусове жебрацтво;
- рабство або звичаї, подібні до рабства;
- підневільний стан;
- вилучення органів.

Осіб, які постраждали від сексуальної експлуатації, змушують працювати у вуличній проституції, борделях, барах, клубах обслуговування клієнтів, саунах та масажних салонах, приватних будинках і квартирах, в ескорт- чи модельних агенціях, порнографічних студіях.

Різні форми трудової експлуатації, підневільного стану та звичаїв, подібних до рабства, можуть застосовувати у сільськогосподарських угіддях, фабриках, шахтах, вуличній торгівлі та жебракуванні, риболовецьких суднах, приватних будинках, примусовому шлюбі, незаконному усиновленні (удочерінні). У випадку трудової експлуатації постраждалі змушені працювати ненормований робочий час, часто у небезпечних умовах, за дуже низьку платню або безоплатно, не маючи свободи пересування та можливості зменшити трудове навантаження або піти з місця експлуатації. Трудова експлуатація може додатково включати фізичне, сексуальне чи психічне насильство.

Стає відомим про дедалі більшу кількість випадків торгівлі з метою вилучення органів в Україні. Дотепер усі зафіксовані випадки стосувалися вилучення і торгівлі нирками. Пропозиція надходить від донорів з менш заможних країн, які погоджуються стати донорами своїх нирок за оплату. Згідно з наявною інформацією, ціна нирки в Україні становить від 2 до 10 тисяч доларів США. Реципієнт, який представляє бік попиту, зазвичай походить з багатшої розвинутої країни та платить у середньому від 100 на 200 тисяч доларів США за

новий орган. Попит збільшується тому, що у розвинутих країнах постійно зростає кількість пацієнтів, які потребують донорські нирки.

На стадії експлуатації використовують **механізми контролю постраждалих осіб**:

Боргова кабала є одним з головних інструментів контролю постраждалих. Механізм починає діяти на стадії вербування, коли торговці погоджуються позичити постраждалим гроші на транспортні витрати та оформлення документів за умови, що постраждалий зможе віддати борг із грошей, зароблених у країні призначення. Це створює «боргову кабалу», яку потім торговці використовують як спосіб примусити особу розпочати діяльність в умовах експлуатації.

Вилучення документів: торговці людьми зазвичай вилучають документи, що посвідчують особу, та проїзні документи у постраждалих негайно після прибуття до країни призначення. Постраждалі без документів стають незаконними мігрантами, що істотно ускладнює їхні спроби втекти або звернутися по допомогу без ризику бути затриманими та покараними. Оскільки багато постраждалих походять з країн, в яких правоохоронні органи вважаються інструментом примусу та переслідування, а не джерелом допомоги, вони найчастіше не бажають звертатися до правоохоронних органів. Торговці людьми зумисне посилюють негативний стереотип сприйняття правоохоронних органів.

Як додатковий засіб контролю постраждалих, торговці людьми застосовують **ізоляцію**, коли постраждалих осіб тримають у закритих приміщеннях чи територіях і не дають їм можливості свободи пересування та спілкування.

Торговці людьми також повною мірою користуються **насильством та погрозами застосування насильства** як ефективним інструментом контролю. Щоб забезпечити покору, до постраждалих застосовують фізичне насильство, таке як побиття й тортури, зґвалтування, їх тримають замкненими, не дають води та їжі, змушують до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин.

Іншим механізмом контролю, що застосовують у випадках сексуальної експлуатації, є **страх сорому та стигматизації**. Торговці можуть погрожувати, що розкажуть родичам постраждалих про те, що вони займаються проституцією. Фотографії, зроблені під час зґвалтувань постраждалих, використовують для шантажування, аби за-

безпечити покору. Часом у разі розголошення факту залучення до проституції постраждалим, які походять з мусульманських країн, загрожуватиме більша небезпека від власних родин, аніж від самих торговців.

Найефективнішим способом залякування, який ускладнює розслідування цієї категорії злочинів, є **погроза насильства щодо рідних та близьких** постраждалого від торгівлі людьми, які залишаються в країні походження.

Усі зазначені засоби контролю запобігають втечі постраждалих осіб з місць експлуатації та їхньому зверненню до правоохоронних органів в Україні.

2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 149 КК УКРАЇНИ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ»

2.1. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 149 КК УКРАЇНИ

Кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, передбачено статтею 149 КК України.

Об'єкт торгівлі людьми. Враховуючи розміщення статті 149 у розділі III Особливої частини КК України, об'єктом торгівлі людьми законодавець вважає свободу (волю), честь або гідність особи.

Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, є предмет злочину. **Предметом цього злочину є людина.** Ні труп людини, ні її органи (тканини) не є предметом зазначеного злочину. Тому намагання вчинити діяння, передбачені ст. 149 КК України, стосовно мертвої людини може бути кваліфіковано лише як замах на торгівлю людьми (у випадку неусвідомлення винними особами того, що людина, яка є предметом угоди, померла). Учинення жінкою будь-яких незаконних угод щодо своєї ненародженої дитини під час вагітності не утворює складу закінченого злочину та може кваліфікуватися лише як замах на торгівлю людьми.

З об'єктивної сторони, цей злочин може мати такі форми: 1) торгівля людьми; 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування; 4) переміщення; 5) переховування; 6) передача; 7) одержання людини.

Першу форму законодавець сформулював як «торгівля людьми». Враховуючи той факт, що більшість з діянь, які відповідають міжнародному визначенню торгівлі людьми, було закріплено в названих вище 3–7 формах об'єктивної сторони, перша форма є дещо ширшою

та, відповідно до міжнародно-правових норм, окрім іншого, передбачає відповідальність за купівлю-продаж людини².

Таким чином, **перша форма** злочину, передбаченого статтею 149 КК України, охоплює дії з купівлі-продажу людини, що полягають у безповоротній передачі (отриманні) людини за грошову винагороду.

У зазначеній формі злочин закінчений з моменту передачі (одержання) людини та отримання (передачі) хоча б частини грошової винагороди (або досягнення домовленості про її отримання).

Під здійсненням іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, слід розуміти як дії, спрямовані на вчинення інших, не пов'язаних із купівлю-продажем людини, так і такі, як передача людини в рахунок погашення боргу, в обмін на інші, крім грошей, цінності або послуги матеріального характеру, дарування, передача в оренду тощо. Ця форма торгівлі людьми вважатиметься закінченою з моменту передачі (отримання) людини.

Торгівля людьми у формі купівлі-продажу людини та інша незаконна угода щодо людини утворюють склад закінченого злочину незалежно від наявності способів (обман, шантаж, використання уразливого стану тощо). Обов'язковими ці способи є лише для наступних форм цього злочину: вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини.

Під вербуванням слід розуміти досягнення з людиною добровільної (шляхом запрошування чи умовляння особи, яка перебуває в уразливому стані), або вимушеної (шляхом шантажу, погрози застосування насильства) домовленості на її подальшу експлуатацію чи на вчинення

² Підтвердженням цьому є стаття 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року, в якій у визначенні торгівлі людьми йдеться про те, що цей злочин може бути вчинено «...шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, котра контролює іншу особу». Тобто в протоколі йдеться в тому числі і про купівлю-продаж людини. Торговля дітьми, що є різновидом торгівлі людьми, у міжнародному праві також безпосередньо розглядають як оплатну передачу. Так, відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії торгівля дітьми означає будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду чи інше відшкодування.

певних дій щодо неї, таких як переміщення, переховування, передача іншій особі. Вербування є закінченим з моменту досягнення домовленості з особою, яку вербують для експлуатації.

Під **переміщенням** людини слід розуміти дії, спрямовані на зміну місця її перебування. Зазвичай переміщення здійснює вербувальник, але це можуть робити й інші особи. Найчастіше воно пов'язане з перетином кордону, але може відбуватися і всередині країни. Позитивним нововведенням чинної редакції ст. 149 КК України є те, що переміщення однозначно є факультативною ознакою торгівлі людьми. Переміщення є закінченим злочиним з моменту зміни місця перебування людини.

Під **переховуванням** людини слід розуміти обмеження фізичних контактів людини з іншими особами, особливо з представниками правоохоронних органів, що може проявлятися як у наданні приміщення для перебування, так і в примусовому позбавленні волі. Переховування є закінченим злочиним з моменту заволодіння особою і фактичного початку обмеження її волі.

Під **передачею або одержанням** людини слід розуміти вчинення дій, пов'язаних з переходом контролю над людиною від однієї особи до іншої. Наприклад, вербувальник або перевізник передає людину особі, яка її експлуатуватиме. Злочин вважають закінченим з моменту передачі (одержання) людини.

Обов'язковою ознакою для таких форм торгівлі людьми, як вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, є вчинення дій за допомогою одного з таких альтернативних способів: з використанням обману, шантажу чи уразливого стану, а у кваліфікованих складах, окрім того — із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища.

Обман як спосіб вчинення злочину полягає в «умисному введенні в оману іншої особи або підтримуванні вже наявної в неї оманливої уяви шляхом передачі інформації, що не відповідає дійсності, або замовчування про різні факти, речі, явища і т. ін. з метою схилити цю особу до певної поведінки». Характерним для торгівлі людьми є повідомлення неправдивої інформації щодо можливості працевлаштування за кордоном, умов праці, суми заробітку та можливості в будь-який час повернутися додому.

Під **шантажем** слід розуміти психічне насильство, що полягає в погрозі розголосити відомості, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці.

Уразливий стан особи, відповідно до п. 2 примітки до ст. 149 КК України, — це такий її стан, зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами, який позбавляє чи обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин.

Відповідно до наведеного визначення, уразливий стан може бути викликаний:

- 1) психічними властивостями (у цьому разі висновок про наявність такого стану може ґрунтуватися на даних судово-психологічної експертизи);
- 2) фізичними властивостями (неможливість чинити опір незаконним діям через фізичну хворобу чи інші фізичні вади тощо);
- 3) певними зовнішніми чинниками, зокрема, приведенням особи до несвідомого стану шляхом застосування снодійних чи наркотичних засобів, використанням збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (у цьому разі дії винної особи спрямовані на отримання від людини, якій «нема чого втрачати», згоди на її подальшу експлуатацію).

Тривалість перебування особи в уразливому стані до прийняття нею відповідного рішення або вчинення щодо неї відповідних дій на кваліфікацію злочину не впливає.

Найчастіше про наявність уразливого стану, зумовленого зовнішніми чинниками, можуть свідчити такі обставини:

- відсутність в особі постійного місця роботи;
- перебування особи на утриманні інших осіб;
- перебування в особі на утриманні неповнолітніх та непрацездатних осіб;
- наявність великого боргу тощо.

Необхідно підкреслити, що згода людини на її подальшу експлуатацію, отримана внаслідок використання уразливого стану особи, не виключає кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона торгівлі людьми характеризується виною у формі прямого умислу.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони для вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є мета — експлуатація людини.

Для торгівлі людьми у формі купівлі-продажу людини, а також іншої незаконної угоди щодо людини мета — експлуатація людини є не обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони.

Згідно з приміткою 1 до ст. 149 КК України, під **експлуатацією** людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство чи звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення до боргової кабали, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення до злочинної діяльності, використання у збройних конфліктах тощо. Як бачимо, перелік видів експлуатації не є вичерпним, що дає змогу застосовувати цю норму під час виникнення нових форм експлуатації.

Сексуальна експлуатація — це використання особою іншої людини з метою отримання прибутку для задоволення сексуальних потреб третіх осіб, а також для примусового задоволення власних сексуальних потреб.

Під **використанням у порнобізнесі** слід розуміти залучення особи (як актора, статиста, робочого тощо) до виготовлення з метою поширення або збуту предметів, що є носіями графічної інформації, спрямованої на збудження статевої пристрасті шляхом цинічного, безсоромного, грубо натуралістичного або протиприродного відображення статевого життя людей.

Примусова праця³ (примусове надання послуг) — будь-яка робота або служба, яку вимагають від будь-якої особи під загрозою яко-

³ Конвенція МОП від 28.06.1930 № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю», ратифікована УРСР 09.06.1956.

гось покарання, для котрої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг.

Про те, що праця є примусовою, зазвичай свідчать такі обставини:

- застосування до особи психічного чи фізичного насильства;
- відсутність трудової угоди;
- обмеження свободи пересування особи у вільний від роботи час;
- відібрання в особи паспорта на час її роботи;
- утримання частини заробітної плати або невиплата її взагалі;
- погроза видати органам влади (працівник-нелегал, повія в країнах, де за це передбачено покарання);
- інші обставини.

Наявність трудової угоди не обов'язково свідчить про відсутність примусової праці або торгівлі людьми (*детальніше про це дивись розділ «Відмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини від суміжних складів злочинів»*).

Примусову працю визначають характером стосунків між працівником та «роботодавцем», а не типом трудової діяльності⁴.

Дитяча проституція та порнографія завжди є примусовою працею і належить до найгірших форм дитячої праці згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці (МОП) № 182. Дітей не вважають спроможними давати добровільну згоду на таку працю⁵.

Отже, те, що особа дала згоду на працевлаштування за кордоном, навіть з підробленими документами, не означає, що вона погодилася на безоплатну працю, на побої та мордування, на інші умови, наближені до рабства.

До примусової праці (примусового надання послуг) також належить примусова консумація. Консумація — поведінка працівника

⁴ Глобальна доповідь, представлена відповідно до механізмів реалізації Декларації МОП щодо основоположних принципів та прав у сфері праці — Міжнародна конференція праці, 93-тя сесія, 2005 рік

⁵ МОТ «Торговля людьми и эксплуатация принудительного труда. Руководство для законодательных и правоохранительных органов» — Целевая программа борьбы с принудительным трудом, 2005 г.

бару, ресторану, обов'язком якого є розважання клієнта та намагання зробити так, щоб він витратив якомога більше грошей.

Рабство — становище чи стан людини, щодо якої здійснюються атрибути права власності або деякі з них⁶.

До звичаїв, подібних до рабства чи підневільного стану, належать: боргова кабала; кріпацький стан; будь-який інститут чи звичай, через які: жінку обіцяють за винагороду видати або видають заміж (без права відмови з її боку) її батьки, опікун, родина або будь-яка інша особа чи група осіб; чоловік жінки, його родина або його клан за винагороду чи без такої мають право передати її іншій особі; жінку після смерті чоловіка передають у спадщину іншій особі; будь-який інститут чи звичай, за якого дитину передає один або обоє рідних батьків чи власний опікун іншій особі за винагороду або без такої з метою експлуатації цієї дитини чи її праці⁷.

Під залученням у боргову кабалу⁸ слід розуміти становище особи, коли вона, ставши боржником, для виплачення свого боргу надає особисту працю, але цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не визначено.

Усиновлення⁹ (удочеріння) з метою наживи — оформлене спеціальним юридичним актом одержання на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки, вчинене з метою отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення певних витрат завдяки усиновленню (удочерінню).

Під примусовою вагітністю слід розуміти використання репродуктивних функцій організму жінки шляхом природного або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування дитини.

⁶ Ст. 1 Конвенції про рабство від 25.09.1926.

⁷ Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, східних з рабством від 07.09.1956. Ратифікована ПВС СРСР 16.02.1957, набрала чинності для СРСР 30.04.1957.

⁸ Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, східних з рабством від 07.09.1956. Ратифікована ПВС СРСР 16.02.1957, набрала чинності для СРСР 30.04.1957.

⁹ Ст. 207 Сімейного кодексу України: «Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду».

Вилучення органів — видалення з організму людини її складової частини, що має певну будову і спеціальне призначення (орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза з 12-палою кишкою, селезінка тощо).

Під проведенням дослідів над людиною без її згоди слід розуміти вчинення без згоди людини фізіологічного або психологічного впливу на її організм із застосуванням методів, що недопущені МОЗ України до загального застосування, тобто є експериментальними.

Втягнення у злочинну діяльність — це дії, пов'язані з безпосереднім психічним або фізичним впливом на особу, вчинені з метою викликати в неї прагнення взяти участь в одному чи кількох злочинах.

Використання у збройних конфліктах передбачає використання особи для виконання нею бойових завдань.

Суб'єктом аналізованого злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку на момент його вчинення, причому, відповідно до статті 149 КК України, як та, що передає людину, так і та, що її одержує, вербує, переміщує, переховує.

2.2. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ЧАСТИНОЮ 2 СТАТТІ 149 КК УКРАЇНИ

Ч. 2 ст. 149 КК України передбачає відповідальність за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 149 КК України: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища; 6) особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності; 7) у поєднанні з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства.

Торгівля людьми кваліфікуватиметься як вчинена **щодо неповнолітнього** у випадку, коли потерпілою від цього злочину є особа у віці від 14 до 18 років.

Як вчинена **щодо кількох осіб** торгівля людьми кваліфікуватиметься у випадку вчинення одного злочинного діяння стосовно двох або більше людей. У цьому випадку умислом винної особи є вчинення злочинного діяння водночас щодо кількох осіб, на відміну від по-

вторності, за якої у винного шоразу виникає окремий умисел на вчинення торгівлі щодо нової особи або нової групи осіб.

Поняття **повторності** злочинів визначено в ч. 1 ст. 32 КК України, а поняття вчинення злочину **за попередньою змовою групою осіб** наведено у ч. 2 ст. 28 КК України.

Вчинення злочину **службовою особою з використанням службового становища** матиме місце у випадку вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 149 КК України, особою, яка має ознаки, передбачені приміткою 1 до ст. 364 КК України, та використовує при цьому надані їй по службі повноваження або виходить за межі своїх повноважень. Для кваліфікації торгівлі людьми, вчиненої з використанням службового становища, важливо встановити співвідношення між частиною 2 статті 149 КК України, що передбачає відповідальність за такі дії, зі статтею 364 КК України. Ці норми співвідносяться між собою як загальна (ст. 364 КК України) та спеціальна (ч. 2 ст. 149 КК України). За загальним правилом, у випадках, коли зловживання владою чи службовим становищем одночасно підпадає під ознаки загальної та спеціальної норм, застосуванню підлягає лише норма спеціальна. Сукупність статей 149 та 364 буде лише у випадку наявності кваліфікуючої ознаки, передбаченої ч. 3 ст. 364 КК України, яку не охоплює ст. 149 КК України (вчинення злочину працівником правоохоронного органу). Важливим для кваліфікації діянь службових осіб, які об'єктивно сприяли торгівлі людьми, згідно з чинним законодавством, є встановлення умислу особи на вчинення торгівлі людьми. Якщо службова особа, яка своїми діями об'єктивно сприяла вчиненню злочину, передбаченого статтею 149 КК України, усвідомлювала свою роль у вчиненні саме торгівлі людьми і використовувала при цьому своє службове становище, то вона несе відповідальність за торгівлю людьми з використанням службового становища (ч. 2 ст. 149 КК України). За відсутності усвідомлення своєї ролі в учиненні торгівлі людьми службова особа, за наявності інших ознак службового злочину, може притягатися до відповідальності лише за певний злочин у сфері службової діяльності (статті 364, 365, 367 КК України).

Матеріальна залежність має місце, коли єдиним чи одним з основних джерел існування потерпілого є матеріальна допомога суб'єкта злочину, зокрема перебування першого на утриманні останнього. Інша залежність — це службова, шлюбна, залежність підопічного від

опікуна, пацієнта від лікаря, підозрюваного від працівника дізнання чи слідчого тощо.

Насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, охоплюється заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не призвело до короткочасного розладу здоров'я або короткочасної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння).

2.3. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ЧАСТИНОЮ З СТАТТІ 149 КК УКРАЇНИ

Частина 3 ст. 149 КК України передбачає відповідальність за вчинення дій, передбачених частинами 1 або 2 ст. 149 КК України: 1) щодо малолітнього; 2) організованою групою; 3) у поєднанні з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких або з погрозою застосування такого насильства; 4) якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Торгівля людьми кваліфікуватиметься як вчинена **щодо малолітнього** у випадку, коли потерпілою від злочину є дитина у віці до 14 років.

Поняття вчинення злочину **організованою групою** наведено в ч. 3 ст. 28 КК України.

Насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, охоплюються заподіяння особі легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або значну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, а також інші насильницькі дії, що не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння (наприклад, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо).

Тяжкими наслідками аналізованого злочину слід вважати смерть або самогубство потерпілого, зникнення його безвісти, втрату будь-якого органа чи його функцій, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності або втрату здатності до дітонародження, зараження вірусом

імунодефіциту, а також інші наслідки, які суд з урахуванням конкретних обставин справи може визнати тяжкими. Проте умисне вбивство потерпілого за обтяжуючих обставин не охоплюється ч. 3 ст. 149 КК України і має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених частинами 1 або 2 ст. 149 КК України та ч. 2 ст. 115 цього Кодексу.

2.4. ВІДМЕЖУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ АБО ІНШОЇ НЕЗАКОННОЇ УГОДИ ЩОДО ЛЮДИНИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНУ

Торгівлю людьми слід відрізнити від низки суміжних складів злочину.

Склад злочину, передбачений ст. 150 КК України (експлуатація дітей), має місце у випадку використання добровільної праці дитини, яка не досягла віку, з якого, за законодавством, дозволяється працевлаштування з метою отримання прибутку.

Водночас випадки вербування дитини для використання її примусової праці або примусового надання послуг, або з іншою, передбаченою в примітці 1 до ст. 149 КК України, метою повинні кваліфікуватися як торгівля людьми. За ст. 149 КК України також кваліфікуватимуться й випадки купівлі-продажу, здійснення іншої незаконної угоди щодо дитини, переміщення, переховування, передачі або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації.

Незаконна передача дитини, за ст. 169 КК України, здійснюється для усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян. Ст. 149 КК України охоплює лише випадки незаконного усиновлення (удочеріння) з метою наживи. Незаконні дії щодо усиновлення з метою втягнення до злочинної діяльності, примусової праці або з іншими цілями, передбаченими ст. 149, є сукупністю злочинів, передбачених статтями 149 та 169 КК України. Втягнення усиновленої дитини в заняття жебрацтвом, азартними іграми або до злочинної діяльності охоплено ст. 149 КК України і додатковою кваліфікацією, за ст. 304 цього Кодексу, не потребує.

Розмежовуючи торгівлю людьми зі злочинами у сфері суспільної моралі, слід пам'ятати, що дії сутенера, який за грошову винагороду зводить жінку з клієнтом, не можна вважати торгівлею людьми, навіть якщо жінку «замовляють» на кілька днів. Такі дії необхідно кваліфікувати, за спеціальними нормами, як звідництво для розпусти (ст. 302

КК України) або як сутенерство чи втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України).

Сексуальну експлуатацію особи висвітлює ст. 149 КК України та додатковою кваліфікацією за статтями 302, 303 КК України не потребує.

Створення порнографічних предметів (творів, зображень, кіно-та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру) стаття 149 КК України не охоплює, тому потребує додатковою кваліфікацією за ст. 301 КК України.

При відмежуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України) від грубого порушення угоди про працю (ч. 2 ст. 173 КК України) необхідно враховувати, що конкуренція між зазначеними нормами виникає в ситуаціях, коли йдеться про примусову працю. При цьому грубе порушення угоди про працю матиме місце лише за наявності трудового договору, який було укладено без застосування передбачених у ст. 149 КК України способів і умов якого грубо порушуються вже в процесі його виконання. У ст. 173 КК України йдеться про вихід за межі домовленості роботодавця, який шляхом обману, зловживання довірою або примусування вимагає від працівника виконання роботи, не обумовленої угодою. Торгівля людьми відрізняється від цього злочину тим, що торговець використовує обман, шантаж, уразливий стан, насильство або інші передбачені ст. 149 КК України способи вже під час вербування, усвідомлюючи при цьому подальшу мету експлуатації людини.

У разі коли торгівля людьми пов'язана з організацією їх незаконного переправлення через державний кордон України, керівництвом такими діями або сприянням їх учиненню порадами, вказівками, наданням засобів чи усуненням перешкод, наявна сукупність злочинів, передбачених статтями 149 та 332 КК України. Необхідність додатковою кваліфікацією зумовлена тим, що в чинній редакції ст. 149 КК України не йдеться про незаконне переміщення людини через державний кордон України.

Дії, що полягають у використанні трудової міграції для незаконного збагачення, наприклад, обманного заволодіння грошима під приводом надання послуг з працевлаштування за кордоном (за відсутності ознак злочину, передбаченого ст. 149 КК України), можуть кваліфікуватися як шахрайство (ст. 190 КК України).

Для відмежування злочину, передбаченого ст. 149 КК України, від злочину, передбаченого ст. 202 КК України, слід мати на увазі таке:

- особа, яка вчиняє торгівлю людьми, отримує гроші (винагороду) від замовника «живого товару», тоді як «безліцензійний» посередник отримує свою винагороду безпосередньо від особи, яку він працевлаштовує;
- особа, яка вчиняє торгівлю людьми, усвідомлює, що кінцевою метою її дій є експлуатація людини, тоді як метою особи, яка порушує порядок зайняття господарською діяльністю, є отримання винагороди за працевлаштування осіб за кордоном;
- після вчинення торгівлі людьми постраждалих осіб використовують у цілях, зазначених у примітці до ст. 149 КК України (сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусова праця чи примусове надання послуг, рабство, підневільний стан, залучення у боргову кабалу, вилучення органів, проведення над людиною дослідів, усиновлення з метою наживи, примусова вагітність, втягнення до злочинної діяльності, використання у збройних конфліктах тощо). У випадку ж вчинення злочину, визначеного ст. 202 КК України, працевлаштована особа працює добровільно, заробляючи кошти для власних потреб.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини можуть супроводжуватися вчиненням (або мати своїм наслідком вчинення) інших злочинів, що виходять за межі складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України. У таких випадках дії особи слід кваліфікувати за сукупністю злочинів (зокрема за статтями 152, 332, 357, 358 КК України).

Незаконне проведення дослідів над людиною, порушення встановленого законом порядку трансплантації органів і тканин людини та насильницьке донорство охоплюються ст. 149 КК України та додаткової кваліфікації за статтями 142–144 КК України не потребують.

За наявності матеріалів, якими підтверджено вчинення зґвалтування, дії винних осіб мають бути кваліфіковані за сукупністю злочинів — за статтями 149 та 152 КК України.

Викрадення чи підроблення документів, що надають право на перетинання державного кордону України, з подальшим їх використанням для переміщення людини через кордон, не охоплюють статті

149 та 332 КК України, тому потребують самостійної кваліфікації за ст. 357 або ст. 358 КК України.

Відповідно до норм міжнародного права осіб, яких вивозили за підробленими документами і які є потерпілими від торгівлі людьми, до кримінальної відповідальності за підробку документів не притягають.

Торгівля людьми тісно пов'язана з трудовою міграцією, проте не вичерпує всього спектра злочинних дій, спрямованих на протиправне отримання прибутків. З цією метою також незаконно здійснюють переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України), викрадення або підроблення документів (статті 357, 358 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), порушення порядку зайняття господарською діяльністю (ст. 202 КК України), грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України).

3. ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФАКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ОПИТУВАННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

Під час проведення заходів по боротьбі з незаконною міграцією та фіксації правопорушень у цій сфері правоохоронцям необхідно звертати увагу на обставини переміщення іноземців в Україну та наявність мети вчинення злочину — подальшої експлуатації.

Є багато джерел отримання інформації про факти торгівлі людьми в Україні. Одним із надійних шляхів отримання відомостей про факти торгівлі людьми є **інформація від негласного апарату**. Її ефективність полягає в тому, що вона надходить безпосередньо від тих джерел, що мають доступ до злочинного середовища, а тому можуть найповніше надати відомості, що становлять оперативний інтерес.

Ще одним ефективним шляхом отримання інформації про факти торгівлі людьми є **звернення громадян**. Вони можуть надходити як безпосередньо від осіб, які потерпіли від злочинних дій торговців людьми, так і від громадян, яким тим чи іншим чином стало відомо про обставини вчиненого злочину. У будь-якому випадку слід мати на увазі, що автори звернення переважно досконало не знають кримінального та кримінально-процесуального законодавства, а тому не в повному обсязі висвітлюють відомі їм події. Тому під час розгляду кожного такого звернення потрібно, по можливості, з'ясувати необхідні для подальшої перевірки дані. Водночас практика свідчить, що з огляду на специфіку торгівлі людьми потерпілі від таких злочинів та інші особи, яким відомо про його обставини, досить рідко звертаються до правоохоронних органів.

Залежно від виду експлуатації слід виявити об'єкти, що можуть бути місцями вчинення злочину торгівлі людьми та прикриття злочинної діяльності. Необхідно відпрацьовувати об'єкти, в яких можуть здійснювати експлуатацію іноземців (наприклад, борделі чи приватні квартири, що використовують як борделі, нічні клуби, порностудії, ринки, невеличкі фабрики, сільськогосподарські угіддя, об'єкти будівництва тощо). Одним із можливих шляхів отримання інформації про факти торгівлі людьми є систематичне відпрацювання осіб з так званої «групи ризику», тобто тих, які опинялися в полі зору оперативних підрозділів за причетність до злочинів, пов'язаних з торгівлею

людьми, наприклад, сутенерів або працівників секс-індустрії, працівників ринків, де працевлаштовані іноземці, тощо.

При відпрацюванні об'єктів, які можуть бути місцями вчинення злочину торгівлі людьми, необхідно пам'ятати, що будь-яка виявлена на них особа може бути постраждалим від торгівлі людьми незалежно від її віку, статі та країни походження.

Необхідно звертати особливу увагу на психічний та фізичний стан виявлених осіб. Якщо особи перебувають у незадовільному фізичному та психічному стані, наприклад, виявляють ознаки фізичного та психічного виснаження через недостатність харчування чи сну, недостатність особистої гігієни, надмірне хвилювання та страх, є вірогідність того, що вони можуть бути постраждалими від торгівлі людьми.

Виявлених осіб необхідно опитувати з метою підтвердження чи спростування підозри, що вони постраждали від торгівлі людьми. Таке опитування має на меті з'ясування обставин злочину торгівлі людьми на його **чотирьох етапах**:

- встановлення контролю над особою (вербування, викрадення або незаконне позбавлення волі особи);
- переміщення особи;
- передача (одержання) особи;
- експлуатація особи.

Ці етапи віддзеркалюють типову послідовність вчинення дій з торгівлі людьми. Водночас можливою є ситуація наявності лише однієї з трьох перших дій, вчинених з метою експлуатації особи (наприклад, вербування людини з метою експлуатації, вчинене особою, яка сама здійснює експлуатацію людини).

Під час проведення опитування виявлених осіб необхідно з'ясувати такі **обставини**:

1. Добровільний характер приїзду в Україну (також і внаслідок обману або зловживання довірою) чи вимушений (внаслідок застосування насильства, погроз, наявності боргових зобов'язань, також і штучно створених злочинцями, погроз тощо).
2. Обізнаність щодо справжньої мети приїзду в Україну (у разі необізнаності — що обіцяли і як це аргументували злочинці). Як саме дії злочинців змусили постраждалу особу прибути в

Україну і призвели до подальшої її експлуатації (навіть у разі добровільного виїзду з країни походження).

3. Конкретні прояви фізичного та психологічного насильства (серед яких погрози, механізм морального впливу, психологічного тиску та приниження людської гідності). Визначення місця їх застосування (з конкретизацією території України чи за її межами) та осіб, які брали в цьому участь.

Під час опитування необхідно передусім з'ясувати таке:

Вербування:

1. Яким чином і за яких обставин постраждала особа познайомилася з вербувальником (вербувальниками) та організатором (організаторами) виїзду в Україну?
2. Хто саме контактував з нею, пропонуючи майбутню поїздку?
3. Які були пропозиції щодо характеру її роботи в Україні, умов та оплати праці (зокрема, чи йшлося про проституцію, надання інших сексуальних послуг, роботу в шкідливих чи важких умовах, вилучення органів)?
4. Яких домовленостей було досягнуто, також і про оплату послуг посередників, оформлення документів, придбання квитків тощо?

Переміщення, переховування:

1. Як оформлювалися потрібні для виїзду документи?
2. Хто це робив?
3. Що відомо постраждалим з цього приводу?
4. Як здійснювався перетин державного кордону України або інших країн (час, місце, спосіб, інші обставини)?
5. Хто супроводжував постраждалих?
6. Чи спілкувалися особи, які супроводжували, з працівниками прикордонної служби?
7. Що відомо про це постраждалим?
8. Куди саме прибули постраждалі?
9. Хто зустрічав на місці призначення?
10. Як розвивалися подальші події?

Передача або одержання людини, експлуатація:

1. Як вирішувалося питання працевлаштування постраждалих (зокрема, якщо експлуатація почалась одразу, які пояснення надав новий господар, чи посилався він на попередню домовленість з організаторами в країні походження постраждалих)?
2. Як вирішувалося питання про оформлення документів для перебування постраждалих на території України?
3. На яких умовах та в якій сфері постраждалі працювали в Україні?
4. Чи протестували постраждалі проти експлуатації та неналежних умов праці?
5. Якщо так, то які механізми примусу застосовувалися (характер погроз, насильства або зловживання довірою)?
6. Чи зверталися постраждалі в Україні до правоохоронних органів, в інші державні установи України, посольство (консульство) країни походження?
7. Якщо ні, то чому?
8. Що відомо постраждалим про учасників злочинної групи, інших осіб, з якими вони спілкувалися (вербувальники, кур'єри, фотографи, представники паспортних служб тощо), а також про інших постраждалих, які опинилися разом із ними в Україні в аналогічних обставинах?

Якщо результати першого опитування виявленої особи свідчать про наявність ознак складу злочину, передбачених ст. 149 КК України, необхідно в обов'язковому порядку повідомити про виявлений факт торгівлі людьми спеціалізований відділ (управління) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України у відповідній області для спільного документування злочинних дій та реалізації оперативних матеріалів.

Через низку причин у постраждалих від торгівлі людьми часто виникають почуття побоювання або сорому і вони не схильні співпрацювати з правоохоронними органами. Тому необхідно ретельно готуватися до опитування постраждалих осіб, передбачивши всі можливі варіанти їхньої поведінки, передусім з психологічної точки зору. Якщо правоохоронцеві вдасться ввійти в довіру до постраждалої особи, він зможе отримати досить цінну інформацію та переконати

постраждалу особу в її повній безпеці й конфіденційності свідчень. Щоб цього досягти, постраждалому спочатку варто надати можливість вільної розповіді, це переконує у відсутності тиску та ширій зацікавленості в наданні допомоги. Потім поставити основні та додаткові запитання, допомогти пригадати окремі факти, важливі для справи. Обережно поставити контрольні запитання.

Необхідно пам'ятати, що тісна співпраця зі спеціалізованими підрозділами боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України дає змогу правильно спланувати і провести оперативні заходи та слідчі дії для отримання переконливої доказової бази й пред'явлення обвинувачення.

(Контактну інформацію підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУМВС, УМВС України в областях наведено у Додатку 3.)

4. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПЕРЕБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКІ ПОСТРАДЖАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЇХ НЕВИСЛАННЯ У ВИЗНАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПАДКАХ

4.1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРАВОВОЇ БАЗИ

Нормативними актами, що регулюють статус, права й обов'язки іноземців та осіб без громадянства на території України, зокрема підстави і порядок видворення іноземців та осіб без громадянства з території України, є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 року, Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 року, Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 року, Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року, Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 року, постанова КМУ від 01.06.2011 року № 567 «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію», постанова КМУ від 15.02.2012 року № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України», постанова КМУ від 08.04.2009 року № 322 «Про затвердження Порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства», Порядок оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання, затверджений наказом МВС України від 23.08.2011 року № 602, Порядок розгляду звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затверджений наказом МВС України від 23.08.2011 року № 601, Інструкція про визначення порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України під час видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перети-

нання державного кордону в Україну, затверджена наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 04.11.2004 року № 798, Положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, затверджене наказом МВС України від 16.10.2007 року № 390, та інші нормативні акти.

Прийнятий Верховною Радою 20 вересня 2011 року Закон України «Про протидію торгівлі людьми» з моменту набуття ним чинності (15.10.2011 року) запровадив в Україні статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та став головним нормативним актом у сфері правового регулювання протидії торгівлі людьми і захисту прав постраждалих осіб від цього злочину в Україні.

Міжнародними договорами, учасницею яких є Україна, які тією чи іншою мірою стосуються питань захисту прав іноземців та осіб без громадянства в Україні, є Статут ООН, Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол до неї 1967 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Конвенція про права дитини 1989 року, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює цю Конвенцію, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року з Протоколами до неї, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року тощо.

Правові підстави перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, які є постраждалими від торгівлі людьми, можна поділити на такі види:

- тимчасове легальне перебування в Україні для видужання, уникнення впливу торгівців людьми та/або прийняття обдуманого рішення про співробітництво з правоохоронними органами у виявленні та кримінальному переслідуванні торгівців людьми (термін легального перебування в Україні — не менше 30 днів);
- тимчасове легальне перебування в Україні на період, необхідний для завершення процедури визнання особи постраждалою від торгівлі людьми;

- тимчасове (т. зв. поновлюваний дозвіл на проживання) або постійне легальне перебування в Україні, якщо таке перебування необхідне для їхнього співробітництва з правоохоронними органами у розслідуванні чи кримінальному процесі над торгівцями людьми або зумовлене їхнім особистим станом;
- залишення в Україні на підставі отриманого у встановленому порядку статусу біженця або особи, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту.

Якщо перші три підстави законного перебування на території України іноземців та осіб без громадянства стосуються лише осіб, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони постраждали від торгівлі людьми в Україні, то четверта підстава є загальною для всіх іноземців та осіб без громадянства (зокрема й тих, які постраждали від торгівлі людьми) і застосовується за наявності встановлених у законодавстві та міжнародних договорах специфічних умов.

Законом України від 04.02.2004 року ратифіковано **Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї**, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, який набув чинності для України 21.05.2004 року. Крім того, Законом України від 21.09.2010 року ратифіковано без заяв та застережень **Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми**, укладену 16 травня 2005 року в м. Варшаві. З 1 березня 2011 року ця Конвенція набула чинності для України.

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року розвиває цю норму Конституції, закріплюючи примат норм міжнародного договору над нормами національного законодавства. Відповідно до положень вказаного Закону, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ч. 1 ст. 19). Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то *застосовуються правила міжнародного договору* (ч. 2 ст. 19 згаданого Закону). Згідно з

ч. 1 ст. 16 Закону органи державної влади, до відання яких належать питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України, стежать за здійсненням прав, що випливають з таких договорів для України, і за виконанням іншими сторонами міжнародних договорів України їхніх зобов'язань. За змістом п. 7 ст. 9 зазначеного Закону, якщо на ратифікацію подається міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом із проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно.

Отже, як Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює згадану Конвенцію ООН 2000 року, так і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року є частиною національного законодавства України і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Крім того, їхні норми мають більшу юридичну силу і пріоритет щодо норм національного законодавства, а в разі їх невідповідності закон зобов'язує застосовувати саме норми міжнародного договору.

Відповідно до статті 7 вказаного вище Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, **кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття законодавчих та інших відповідних заходів, що дозволяють жертвам торгівлі людьми залишатися, у відповідних випадках, на її території на тимчасовій або постійній основі.** При застосуванні цього положення кожна Держава-учасниця відповідним чином враховує гуманітарні міркування і проявляє співчуття.

Згідно з п. 2 ст. 8 Протоколу якщо держава повертає жертву торгівлі людьми іншій державі, громадянином якої є ця особа або в якій вона мала право постійно проживати на момент в'їзду на територію приймаючої держави, таке повернення здійснюється при належному врахуванні питань забезпечення безпеки цієї особи, а також характеру будь-якого провадження, пов'язаного з тією обставиною, що ця особа стала жертвою торгівлі людьми, причому таке повернення, переважно, має бути **добровільним.**

За змістом п. п. 1, 2 ст. 10 вже згаданої Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми кожна Сторона забезпечує свої компетентні органи особами, які мають відповідну освіту та кваліфікацію для попередження і боротьби з торгівлею людьми, виявлення жертв цієї торгівлі й допомоги їм, а також **забезпечує** співробітництво різних органів між собою та з відповідними організаціями підтримки з тим, **щоб жертви торгівлі людьми** могли бути встановлені та, у відповідних випадках, могли **отримати дозвіл на проживання** на умовах, передбачених у статті 14 цієї Конвенції. Якщо у компетентних органів є достатні підстави вважати, що особа стала жертвою торгівлі людьми, то кожна Сторона має забезпечити, **щоб ця особа не було вивезено з її території**, поки компетентні органи не завершать процедуру визнання жертви торгівлі людьми, а також забезпечать отримання цією особою допомоги, зазначеної у п. п. 1 і 2 ст. 12 Конвенції.

Згідно з п. 1 ст. 12 Конвенції допомога жертвам торгівлі людьми охоплює, зокрема, рівень життя, достатній для підтримання їхнього існування (належне і безпечне житло, психологічна, матеріальна допомога), доступ до медичної допомоги, послуги з письмового та усного перекладу, поради та інформування, особливо щодо їхніх прав, мовою, яку вони розуміють, доступ до освіти для дітей, і **допомогу в представленні й врахуванні їхніх інтересів на відповідних стадіях кримінального процесу проти порушників.**

Стаття 13 Конвенції встановлює так званий період видужування і рефлексії для постраждалих від торгівлі людьми. Відповідно до цієї норми кожна Сторона Конвенції має передбачити у своєму національному законодавстві період видужування і рефлексії не менше 30 днів, коли є достатні підстави вважати, що відповідна особа є жертвою торгівлі людьми. Цей період має бути достатнім для такої особи, щоб видужати й уникнути впливу торгівців та/або прийняти обдумане рішення про співробітництво з правоохоронними органами. **Протягом цього періоду не повинно бути можливості видати будь-який наказ про вислання цієї особи.** Такій особі надається право користуватися можливостями, встановленими у п. п. 1, 2 ст. 12 Конвенції. Відповідно до п. 3 ст. 13 Конвенції Сторони не зобов'язані дотримуватися цього періоду, лише якщо це суперечить основам громадського порядку або якщо встановлено, що статус жертви торгівлі людьми надано безпідставно.

За змістом п. 1 ст. 14 Конвенції кожна Сторона видає **поновлюваний дозвіл на проживання жертвам торгівлі людьми, коли компетентний орган вважає, що:**

- а) їх перебування необхідне через їхнє особисте становище і/або**
- б) їх перебування необхідне для їхнього співробітництва з кримінальними органами у розслідуванні або кримінальному процесі.**

Згідно з п. 2 ст. 16 Конвенції, коли Сторона повертає жертву торгівлі людьми іншій державі, таке повернення здійснюється з належною повагою до прав, безпеки й гідності цієї особи і до статусу будь-якої юридичної процедури, пов'язаної з тим фактом, що ця особа є жертвою торгівлі людьми, і **бажано, щоб таке повернення було добровільним.**

На національному рівні положення цих міжнародно-правових інструментів дістали конкретизацію та деталізацію лише нещодавно — у чинному нині Законі України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року (надалі також — «Базовий закон»). Цей Закон визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, основні напрями державної політики у цій сфері, а також **порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми**, та порядок надання допомоги таким особам.

За змістом ст. 1 Базового закону (визначення термінів) процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми — це комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми.

Закон передбачає дві основні категорії іноземців та осіб без громадянства, на яких може поширюватись його захист:

- 1) ті, які звернулись для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;**
- 2) ті, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми.**

Обидві ці категорії осіб мають визначений Базовим законом специфічний статус, загальними рисами обох статусів є те, що такі

іноземці та особи без громадянства не можуть бути видворені за межі України, а також не можуть утримуватись в установах тимчасового тримання, тобто обмеження їхньої свободи не допускається (ч. 5 ст. 14 Закону).

З метою забезпечення реалізації прав, передбачених Базовим законом, особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного з діючої мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Ці заклади не є місцями обмеження свободи, поміщення до них не може бути примусовим.

У відповідності до ст. 14 Базового закону особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод. Іноземець чи особа без громадянства, яка звернулась для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, має, зокрема, *право на тимчасове перебування в Україні* (п. 2 ч. 3 ст. 14 Закону). Іноземець чи особа без громадянства отримує довідку, яка підтверджує факт звернення за встановленням такого статусу і відкриття відповідної процедури та є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції (ч. 4 ст. 14 Закону). Стаття 6 Закону відносить до сфери компетенції Кабінету Міністрів України затвердження форми довідки, що підтверджує факт звернення іноземця чи особи без громадянства за встановленням статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України. Водночас стаття 7 Закону передбачає обов'язок такого органу влади України *своєчасно оформляти іноземцям та особам без громадянства у таких випадках документи на право перебування в Україні*.

Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, у загальних рисах регулюється статтею 15 Базового закону. Більш детально ця процедура має бути визначена Кабінетом Міністрів України (ч. 1 ст. 15, п. «б» ч. 2 ст. 6 Закону). При цьому обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою із заповненням опитувальника, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України (ч. 2 ст. 15, п. «в» ч. 3 ст. 6 Закону). Загальний строк проведення цієї

процедури не може перевищувати 1-місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації (ч. 3 ст. 15 Закону).

У разі прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, їй видається довідка, форму якої затверджує Кабінет Міністрів України (ч. 4 ст. 15, п. «в» ч. 3 ст. 6 Закону). У разі відмови у встановленні статусу, заявник має право оскаржити таке рішення у судовому порядку (ч. 4 ст. 15 Закону). Ефективне оскарження такого рішення до суду можливе лише за умови перебування особи, що його оскаржує, на території України.

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років. Строк дії цього статусу може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік (ч. 5 ст. 15 Закону).

У відповідності до ст. 16 Базового закону іноземці та особи без громадянства, яким встановлено статус осіб, які постраждали від торгівлі людьми на території України, окрім інших, мають також право на:

- безоплатне отримання послуг перекладача, одноразову матеріальну допомогу, медичну і правову допомогу, а також допомогу у працевлаштуванні;
- тимчасове розміщення за їхнім бажанням та у разі відсутності житла в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі потреби може бути продовжений за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема, у зв'язку з їхньою участю в якості потерпілих чи свідків у кримінальному процесі;
- **тимчасове перебування в Україні** строком до трьох місяців, який може бути продовжений у разі необхідності, зокрема, у зв'язку з їхньою участю в якості потерпілих чи свідків у кримінальному процесі;
- **постійне проживання на території України** у встановленому законодавством порядку.

За змістом ч. 6 ст. 16 Базового закону надання допомоги особі, яка постраждала від торгівлі людьми, не залежить від звернення такої особи до правоохоронних органів та її участі у кримінальному процесі, а також наявності у неї документа, що посвідчує особу.

Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції за місцем проживання особи, яка постраждала від торгівлі людьми (ч. 3 ст. 16 Закону). Також стаття 7 Закону передбачає обов'язок такого органу влади України *своєчасно оформляти* іноземцям та особам без громадянства у таких випадках *документи на право перебування в Україні*.

Крім того, за змістом ч. ч. 4, 5 ст. 16 Базового закону іноземцям та особам без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні, за певних виняткових обставин статус постраждалої особи може продовжуватись до припинення таких обставин. Зокрема, якщо у суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, існують обґрунтовані підстави вважати, що життя, фізичному чи психічному здоров'ю, свободі та недоторканності особи, яка постраждала від торгівлі людьми та є іноземцем чи особою без громадянства, *загрожуватиме небезпека у разі повернення її до країни походження* після завершення строку її перебування в Україні, в установленому порядку **цій особі може бути продовжено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що є підставою для одержання дозволу на перебування на території України до припинення таких обставин**. Якщо ж така особа безперервно прожила на території України протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, вона вправі отримати дозвіл на імміграцію у встановленому законодавством порядку.

Нарешті ст. 19 Базового закону встановлює умови і порядок репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні, що має виключно добровільний характер.

Окрім того, на виконання положень Закону Кабінет Міністрів України постановою від 18 січня 2012 року № 29 визначив національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми Міністерство соціальної політики.

Незважаючи на деякі суперечливі та недостатньо конкретні норми Базового закону, загалом він є позитивним кроком на шляху належного забезпечення прав іноземців і осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні.

Таким чином, чинні на сьогодні для України міжнародні договори та Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 року

передбачають правові підстави для легального перебування на території України іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми, при дотриманні певних, визначених у них, умов.

4.2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Не лише Україна, але й інші країни, у т. ч. країни Європейського Союзу, стикалися з цією проблемою і намагалися врегулювати у власному законодавстві статус іноземців та осіб без громадянства, постраждалих від торгівлі людьми, та передбачити правові підстави для їх перебування на власній території на певний час або безстроково. Зокрема, Директива ЄС від 29 квітня 2004 року зобов'язує держави — члени ЄС передбачити у своєму законодавстві систему надання особливих посвідок на проживання для іноземних громадян з третіх країн, які є постраждалими від торгівлі людьми та співпрацюють з компетентними органами влади. Держави-члени можуть також (але не зобов'язані) передбачити таку систему для осіб, яким було надано допомогу при нелегальній міграції. Нижче стисло викладено досвід деяких держав щодо врегулювання статусу іноземців, постраждалих від торгівлі людьми.

• Республіка Польща

Питання узаконення перебування на території Польщі осіб, які є постраждалими від торгівлі людьми, регулює Закон Республіки Польща «Про іноземців» від 13.06.03 р.¹⁰ з відповідними змінами. За змістом ст. 33 Закону, візу на право перебування в країні може бути видано іноземцеві, незважаючи на те, що виникають обставини, на підставі яких йому слід було відмовити у видачі візи, якщо з'являється обґрунтоване припущення, що іноземець є постражданим від торгівлі людьми, підтвержене органом, який компетентний здійснювати провадження у справах боротьби з торгівлею людьми. Таку візу видають на термін перебування, який необхідний для прийняття іноземцем рішення щодо співпраці з правоохоронним органом, компетентним здійснювати провадження у справі боротьби з торгівлею людьми, але він не може перевищувати 2 місяців (так званий період рефлексії та видужування).

¹⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach. — Dz.U. z 2006 nr 234 poz. 1694. // <http://prawo.legeo.pl/prawo/ustawa-z-dnia-13-czerwca-2003-r-o-cudzoziemcach/>.

Відповідно до ст. 53 цього Закону іноземцеві, який є постражданим від торгівлі людьми, видають дозвіл на проживання у Республіці Польща на визначений час, якщо він перебуває на території Польщі, розпочав співпрацю з органом, компетентним вести провадження у справі боротьби з торгівлею людьми і припинив контакти з особами, які підозрюються у вчиненні протиправних дій, пов'язаних з торгівлею людьми. Такий дозвіл видають на термін, що не перевищує 3 місяці.

• Чеська Республіка

У червні 2006 року внесено зміни до Акта № 326/1999¹¹ про перебування іноземців у Чеській Республіці та до деяких інших актів, завдяки яким статус постраждалих від торгівлі людьми став вагоміший. Зокрема, було запроваджено новий тип дозволу на проживання, який можна видавати постражданим від торгівлі людьми, які співпрацюють з правоохоронними органами у кримінальних провадженнях проти торгівців людьми. Це довгостроковий дозвіл на проживання з метою захисту в Чеській Республіці. Рішення про надання такого дозволу приймає Департамент притулку і міграційної політики МВС Чеської Республіки. Важливо також, що відповідно до цього Акта кожного іноземця інформують про його/її право звернутися за таким дозволом на проживання та про умови, за яких цей дозвіл надається, впродовж 30-денного терміну. При цьому в зазначений період іноземець не може бути депортований чи іншим чином видворений з території Чехії. Новий законопроект про внесення змін до згаданого Акта схвалено Палатою Депутатів 31.10.07 р. і наразі обговорюється в Сенаті Парламенту. У ньому запропоновано запровадити також право на отримання довгострокового дозволу на проживання з метою захисту для близьких членів сім'ї постраждалої від торгівлі людьми особи (дружини, чоловіка, неповнолітніх дітей).

• Фінляндська Республіка

З 31.07.06 р. іноземцям, постражданим від торгівлі людьми, може надаватись у Фінляндії спеціальний дозвіл на проживання¹². На практиці, постражданим від торгівлі людьми, надають такий доз-

¹¹ Act No. 326/1999 Coll., on the Residence of Aliens in the Territory of the Czech Republic. // http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1999/326999/Sb_326999_-----_.php.

¹² Fact Sheet: Residence permits for victims of trafficking in human beings. — Finnish Immigration Service, 2011. — P. 1. // <http://www.migri.fi>.

віл на проживання, якщо вони співпрацюють з органами влади. Метою цього дозволу є допомогти постраждалим звільнитися від впливу торгівців людьми, що дає змогу як запобігати актам торгівлі людьми, так і активніше притягувати до відповідальності підозрюваних у скоєнні злочину. Цей спеціальний дозвіл на проживання для постраждалих від торгівлі людьми не перешкоджає можливості звернення за притулком у Фінляндії або отримання міжнародного захисту. В певних випадках постраждалий від торгівлі людьми матиме підстави і для отримання міжнародного захисту. Перед отриманням спеціального дозволу на проживання постраждалий від торгівлі людьми мають право на період рефлексії або видужування, який становить від 30 днів до 6 місяців, залежно від особистих обставин постраждалого. Питання про термін рефлексії та видужування визначає районна поліція чи орган прикордонного контролю. Постраждалих від торгівлі людьми інформують у письмовому вигляді про мету, початок періоду та його тривалість, а також про підстави, за яких він може призупинитись. Іноземці, постраждалі від торгівлі людьми, мають легальне право на проживання у Фінляндії у цей період. Період рефлексії та видужування може бути припинений, якщо постраждалий від торгівлі людьми відновили добровільно чи з власної ініціативи відносини з особами, підозрюваними у торгівлі людьми. Він може бути також припинений, якщо іноземець становить загрозу для громадського порядку, безпеки чи здоров'я або для міжнародних відносин Фінляндії.

Іноземцю, щодо якого виникли обґрунтовані підстави вважати, що він є постраждалим від торгівлі людьми, може бути наданий дозвіл на проживання. Як правило, дозвіл на проживання є тимчасовим (тип «В») і для його отримання необхідно, щоб цей дозвіл ґрунтувався на досудовому розслідуванні чи судовому розгляді відповідної справи про торгівлю людьми, постраждалий був готовий співпрацювати з органами влади у викритті та переслідуванні осіб, підозрюваних у торгівлі людьми, і щоб постраждалий від торгівлі людьми припинив будь-які зв'язки з підозрюваними у торгівлі людьми. Постраждалий від торгівлі людьми, які перебувають в особливо вразливому стані, можуть отримати постійний дозвіл на проживання у Фінляндії (тип «А»). При цьому від постраждалого не вимагається співпрацювати з органами влади, але він має припинити всі зв'язки з підозрюваними в торгівлі людьми. Також для цього типу дозволу не обов'язковим є наявність розслідування чи судового розгляду

справи про торгівлю людьми. Тимчасовий чи постійний дозвіл на проживання може бути наданий навіть тоді, коли особа не має дійсного паспортного і візового документа, а також фінансових засобів.

Дозвіл на проживання у Фінляндії надається на термін від 6 до 12 місяців з правом працевлаштування. Рішення приймає Фінська еміграційна служба, заяву може бути подано до місцевого відділку поліції. Якщо постраждалому від торгівлі людьми надано тимчасовий («В») дозвіл на проживання, після 2 років постійного перебування йому може бути надано постійний («А») дозвіл на проживання, якщо умови для видачі дозволу все ще існують. Якщо постраждалий від торгівлі людьми має постійний («А») дозвіл на проживання, то члени його сім'ї також можуть отримати дозвіл на проживання у Фінляндії.

• Французька Республіка

Відповідно до статті L316-1 Кодексу про в'їзд на територію й перебування іноземних громадян і право на притулок, зміненого законом № 2006-911 від 24 липня 2006 року¹³, якщо тільки присутність іноземця не являє загрози публічному порядку, тимчасову посвідку на проживання «приватне та сімейне життя» може бути видано іноземцю, який звернувся із заявою проти особи, яку він звинувачує у вчиненні щодо себе ... [торгівлі людьми], або дає свідчення у кримінальному судочинстві проти особи, переслідуваної за такі злочини. Така тимчасова посвідка на проживання дає право на здійснення професійної діяльності.

У випадку винесення обвинувального вироку особі під слідством, іноземець, який подав скаргу або виступив свідком у цій справі [про торгівлю людьми], може отримати посвідчення особи іноземця, який *постійно проживає у Франції*.

• Королівство Нідерландів

У Нідерландах так звана «Постанова Бі9» (глава Бі919 Директив із застосування Акта про іноземців)¹⁴ дає змогу іноземцям, які є (або

¹³ Loi n°2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et à l'intégration. // <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000266495>.

¹⁴ The B9-regulation (Chapter B9 of the Aliens Act Implementation Guidelines). // Dutch policy on human trafficking for the purpose of sexual exploitation. — The Hague School of European Studies, 2009. — P. 29. // <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/hh/show.cgi?fid=1913>.

можуть бути) постраждалими або свідками у справах про торгівлю людьми, перебувати легально в цій країні на тимчасовій основі впродовж періоду розслідування і кримінального переслідування торгівців людьми з тим, щоб співпрацювати з поліцією та прокуратурою. Поліція зобов'язана повідомити будь-якого іноземця, який можливо є постражданим від торгівлі людьми, коли є щонайменша ознака торгівлі людьми, про право, закріплене у «Постанові Бі9» і запропонувати йому/їй період для рефлексії та видужування. Період рефлексії надає постражданим час вирішити, хочуть вони чи ні повідомити про злочин. При цьому на період до 3 місяців постраждалих з Нідерландів не можна висилати. У ці три місяці постражданим від торгівлі людьми надають місце проживання, засоби до існування та медичну допомогу. Тимчасовий дозвіл на проживання (дозвіл на проживання Бі9) буде продовжено, якщо постраждалий від торгівлі людьми вирішить співпрацювати з органами влади, і буде чинним протягом усього часу, доки тривають виявлення, розслідування і судовий розгляд щодо осіб, підозрюваних у торгівлі людьми. Дозвіл на проживання Бі9 надає також право на легальне працевлаштування.

За статистикою, 2009 року до компетентних органів Нідерландів було подано 299 заяв від постраждалих від торгівлі людьми на отримання дозволу на проживання Бі9, 280 з них були задоволені¹⁵. Заявники мали бажання співпрацювати з правоохоронними органами. У деяких випадках дітям постраждалих від торгівлі людьми також надавався дозвіл на проживання Бі9. Після завершення терміну дії дозволу на проживання Бі9 багато заявників звернулося з проханням і надалі залишитися у Нідерландах. Підставами для отримання постійного дозволу на проживання могли бути, наприклад, побоювання покарання після повернення до своєї власної країни, побоювання бути підданим кримінальному переслідуванню за проституцію, можливість приниження, слабка ймовірність реінтеграції у суспільство у власній країні тощо. 2006 року Служба імміграції та натуралізації Нідерландів отримала 34 звернення за дозволом на постійне проживання, половину з яких було задоволено, а половину — відхилено¹⁶.

¹⁵ Trafficking in Persons Report 2011. — U.S. Department of State, 2011. — P. 273. // <http://www.state.gov/documents/organization/164457.pdf>.

¹⁶ Trafficking in human beings: Supplementary figures. Sixth report of the Dutch National Rapporteur. — Bureau of the Dutch National Rapporteur on THB, 2008. — P. 15. // http://www.legislationline.org/download/action/.../Netherlands_THB_Report_2008.pdf.

• Королівство Бельгія

Бельгія має систему статусу перебування, що надається постражданим від торгівлі людьми, з початку 1990-х років. Бельгійська система ґрунтується на компромісі між бажанням захистити потерпілих і надати їм перспективи майбутнього, з одного боку, та необхідністю ефективної боротьби проти торгівців людьми, з другого. Саме у цьому контексті постраждали від торгівлі людьми, які погоджуються співпрацювати з правоохоронними і судовими органами, можуть скористатись особливим статусом перебування.

З 1 червня 2007 року цю процедуру детально викладено у Законі «Про в'їзд на територію, перебування, проживання та видворення іноземних громадян» від 15 грудня 1980 року, який було змінено Законом від 15 вересня 2006 року. Детальніше цю процедуру врегульовано у Циркулярі від 26 вересня 2008 року. Цей Циркуляр, що змінив Циркуляр 1994 року, та Директиви 1997 року (змінено 2003 року) передбачає умови звернення та отримання посвідок на проживання.

За змістом положень названого Закону (Глава IV, статті 61/2–61/5), коли поліція або інспекція має непрямі докази того, що іноземний громадянин є постражданим від торгівлі людьми або незаконного перевезення людей, негайно повідомляється міністр або його представник, а також іноземний громадянин про можливість отримати посвідку на проживання на підставі співпраці з компетентними органами влади, які ведуть розслідування або судове переслідування цих правопорушень, та зв'язують іноземця з визнаним компетентними органами спеціалізованим центром допомоги постражданим від таких правопорушень. Міністр або його представник дає іноземному громадянину, який не має посвідки на проживання і зареєстрований у спеціалізованому центрі допомоги постражданим (визнаному компетентним органом влади), наказ залишити територію Бельгії протягом 45 днів з метою надати йому можливість подати скаргу або зробити заяви щодо осіб або підпільних організацій, винних у вчиненні щодо нього вказаних правопорушень. Якщо іноземний громадянин подав скаргу або зробив заяви щодо осіб чи підпільних організацій, винних у вчиненні щодо нього відповідних правопорушень, центр допомоги може просити міністра чи його представника видати йому документ, що підтверджує право на тимчасове перебування в Бельгії. Міністр або його представник може у будь-який час до завершення 45-денного терміну прийняти

рішення скоротити цей термін перебування, якщо виявиться, що іноземний громадянин активно, добровільно та за своєю ініціативою відновив зв'язок з можливими виконавцями відповідних правопорушень, зокрема торгівцями людьми, або якщо він розглядається як особа, яка може поставити під загрозу публічний порядок або національну безпеку.

Міністр або його представник видає документ на право перебування у Бельгії на термін максимум у 3 місяці іноземному громадянину, який подав упродовж наданого йому 45-денного періоду відповідну скаргу або заяву щодо торгівців людьми. Міністр або його представник просить королівського прокурора або службовця з питань контролю за умовами праці повідомити йому до завершення терміну дії цієї посвідки на проживання, чи можна іноземного громадянина й далі розглядати як постраждалого від відповідного злочину, чи досі триває розслідування або судовий розгляд, чи іноземний громадянин все ще прагне до співробітництва, чи він розірвав будь-які зв'язки з виконавцями такого злочину. Дію документа, що підтверджує право на тимчасове перебування, може бути продовжено ще максимум на 3 місяці, якщо цього потребує розслідування або якщо міністр чи його представник вважають це за потрібне, беручи до уваги обставини справи.

Міністр або його представник дає дозвіл іноземному громадянину на перебування у Бельгії терміном на 6 місяців, якщо королівський прокурор або службовець з питань контролю за умовами праці підтвердив, що розслідування або судовий розгляд все ще тривають, іноземний громадянин виявляє волю до співробітництва і розірвав будь-які контакти з можливими виконавцями відповідних злочинів, а також не розглядається як такий, що може поставити під загрозу публічний порядок або національну безпеку.

Міністр або його представник може надати дозвіл на *безстрокове перебування* іноземному громадянину, постраждалому від відповідних злочинів (зокрема, торгівлі людьми), коли його заява чи скарга призвела до засудження винних чи якщо королівський прокурор або службовець з питань контролю за умовами праці включив у свої вимоги попередження торгівлі людьми або незаконного перевезення людей за обтяжуючих обставин.

• Сполучені Штати Америки

Статус перебування іноземців — постраждалих від торгівлі людьми визначається Актами 2000¹⁷ і 2005¹⁸ року щодо захисту постраждалих від торгівлі людьми і насильства. За законами США, основним засобом забезпечення міграційної допомоги постраждалим від торгівлі людьми є віза категорії «Т». Така віза надає право на тимчасове легальне перебування і доступ до певних видів допомоги. Для отримання візи категорії «Т» іноземець має продемонструвати, що він був постраждалим від «важкої форми торгівлі людьми», що він перебуває у США через те, що став постраждалим від торгівлі людьми. Крім того, залишається вимога подання заяви проти торгівців людьми і співпраці з правоохоронними органами у розслідуванні та кримінальному переслідуванні цього злочину.

Аналогічні інститути є у законодавствах Італійської Республіки, Республіки Мальта, Швейцарської Конфедерації та багатьох інших країн.

4.3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Іноземці, які на момент виявлення є постраждалими від торгівлі людьми, могли в'їхати в Україну як законним способом (на підставі дійсного паспортного та візового документа через пункти пропуску через державний кордон), так і різними незаконними способами (з підробленими паспортними та/чи візовими документами, поза пунктами пропуску через державний кордон тощо). Якщо вони в'їхали на територію України легально, то на час їх виявлення відповідні правові підстави для їх перебування на території України можуть все ще бути дійсними (наприклад, візовий документ чинний) або можуть припинитися, в силу чого вони з незалежних від них причин опиняються у нелегальному становищі.

¹⁷ Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000. Public Law 106–386 — Oct. 28, 2000. // <http://www.state.gov/documents/organization/10492.pdf>.

¹⁸ Trafficking Victims Protection Reauthorization Act of 2005. H.R.972. // <http://www.state.gov/g/tip/laws/61106.htm>.

Таким чином, вони можуть на момент виявлення перебувати на території України на підставі візового документа **з метою працевлаштування** (законним шляхом на підставі довгострокової візи типу «Д» з позначкою «працевлаштування», що дозволяє зайняття трудовою діяльністю в Україні, або незаконним шляхом, в'їхавши на підставі туристичної, приватної, студентської або іншого виду короткострокової візи типу «С», а також транзитної візи типу «В», що не дають права на працевлаштування в Україні), **з метою навчання** на підставі студентської візи, **з метою туризму** на підставі туристичної візи, **у приватних справах** для відвідання родичів чи знайомих на підставі приватної візи, **з метою транзиту** на підставі транзитної візи, **в інших цілях**, або перебувати на території України **без законних підстав**. Окрім того, такі іноземці могли потрапити на територію України на підставі **будь-якого візового документа, посвідки на тимчасове або постійне проживання встановленого зразка або без документів, що дозволяють в'їзд та перебування на території України, з метою пошуку притулку, втікаючи від переслідування, збройного конфлікту, стихійного лиха у країні походження**. Останні є шукачами притулку, біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

З огляду на те, що у постраждалих від торгівлі людьми зазвичай відбирають документи, що посвідчують особу, та обмежують їхню свободу пересування, вони позбавлені можливості звернутися по допомогу до правоохоронних органів або до міграційної служби, щоб легалізувати своє становище. У зв'язку з цим на момент виявлення постраждалих від торгівлі людьми можуть не мати документів, які дають їм право на перебування в Україні, або навіть документів, що посвідчують їхню особу.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У ст. 8 Конституції України зазначається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Як зазначено у ч. ч. 1, 2 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 року (надалі

також — «Статусний закон»), іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними угодами України. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини.

Стаття 4 Статусного закону визначає перелік підстав для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України. Зокрема, іноземці та особи без громадянства, які іммігрували в Україну на постійне проживання, а також ті, які до прийняття рішення про припинення громадянства України постійно проживали на її території і після прийняття рішення про припинення громадянства України залишилися постійно проживати на її території, отримують посвідку на постійне проживання. Всі інші категорії іноземців та осіб без громадянства, вказані у ч. ч. 4–14, 17 ст. 4 Закону (у тому числі ті, які прибули в Україну для працевлаштування, для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності, з метою навчання, з метою возз'єднання сім'ї тощо), отримують *посвідку на тимчасове проживання* (ст. 5 Статусного закону). Слід звернути увагу на те, що Статусний закон не містить відповідних посилань у ст. ст. 4, 5 або окремих норм щодо права на тимчасове чи постійне іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні, незважаючи на те, що сам Статусний закон набув чинності вже після набуття чинності Базовим законом, який такі можливості прямо передбачає.

Окрім того, звертає на себе увагу і той факт, що статті 25, 26 і 30 Статусного закону, які передбачають загальні правові підстави і порядок добровільного, примусового повернення і видворення з території України іноземців і осіб без громадянства, не містять жодних посилань на особливий статус іноземців і осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми.

Проте вказані положення Статусного закону можуть застосовуватись до ситуацій з іноземцями та особами без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми, лише в тій мірі, в якій вони не суперечать **Протоколу про попередження і припинення торгівлі людь-**

ми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (зокрема ст. ст. 7, 8 Протоколу) та Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року (зокрема ст. ст. 10, 12, 13, 14, 16 Конвенції), які набули чинності для України, є частиною національного законодавства і мають пріоритет перед нормами національного законодавства.

Крім того, до таких осіб мають застосовуватись норми спеціального закону — Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 року, а норми загального закону, яким є Статусний закон, — лише в тій частині, яка не суперечить нормам спеціального закону. Водночас відсутність у Статусному законі, шой був прийнятий 22.09.2011 року, положень, які враховували б спеціальні норми Базового закону від 20.09.2011 року, видається не лише недоліком законотворчої техніки, а може викликати проблеми й на стадії правозастосування.

Для уникнення правозастосовних проблем видається за доцільне внести зміни і доповнення до Статусного закону, врахувавши у ньому положення нині чинного Базового закону, зокрема ті, що стосуються заборони примусового повернення іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні.

Необхідно також внести зміни й у відповідні підзаконні нормативні акти та належним чином врегулювати порядок надання тимчасової посвідки на проживання і дозволу (посвідки) на постійне проживання іноземцям і особам без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні. Враховуючи, що відповідно до Указу Президента України від 06.04.2011 року № 405/2011 «Питання Державної міграційної служби України» основним завданням створеної ним Державної міграційної служби є внесення пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сферах міграції (згідно з п. 3 Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого цим Указом), у зв'язку з чим саме ця Служба здійснює оформлення і видачу іноземцям та особам без громадянства документів для тимчасового перебування або постійного проживання в Україні, приймає рішення про видворення, в т. ч. у примусовому порядку, іноземців та осіб без громадянства з території України, здійснює заходи, пов'язані з видворенням тощо (п. п. 8, 9 п. 4 Положення), на КМУ і безпосередньо цьому органі лежить обов'язок

нормативного і практичного приведення своєї діяльності відповідно до положень згаданого вище Протоколу до Конвенції ООН 2000 року і Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року, зокрема в частині розвитку належної нормативної бази для залишення іноземців та осіб без громадянства, постраждалих від торгівлі людьми на території України, і видачі вказаним особам відповідних дозволів на право проживання в Україні. Водночас, затверджений наказом МВС України від 23.08.2011 року № 602 Порядок оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання відповідних положень не містить.

Крім того, згідно з прикінцевими положеннями Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 року Кабінету Міністрів України у місячний строк з дня набрання ним чинності необхідно привести свої нормативно-правові акти у відповідність з Базовим законом, забезпечити прийняття відповідно до компетенції нормативно-правових актів, що впливають із нього, а також забезпечити приведення у відповідність із ним нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Враховуючи, що самим лише Базовим законом передбачена необхідність визначення КМУ процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, порядку утворення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми, затвердження форми опитувальника щодо встановлення статусу постраждалої від торгівлі людьми особи, форми довідки про встановлення такого статусу, форми довідки, що підтверджує факт звернення іноземця чи особи без громадянства за статусом особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, тощо, необхідно, щоб такі нормативно-правові акти не лише були прийняті найближчим часом, а й враховували у повній мірі зобов'язання України за чинними для неї та названими вище міжнародно-правовими інструментами у сфері протидії торгівлі людьми. Проте на сьогоднішній день Кабінет Міністрів на виконання положень Базового закону прийняв лише постанову від 18 січня 2012 року № 29 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми».

Аналізуючи повноваження органів досудового слідства України при розслідуванні справ про торгівлю людьми, слід мати на увазі, що чинний КПК України не передбачає спеціальних повноважень слідчого, прокурора чи суду для забезпечення перебування на території України іноземців або осіб без громадянства, які можуть як

постраждали від торгівлі людьми виявити бажання співпрацювати з компетентними органами у виявленні цього злочину, та їх присутність у зв'язку з цим під час розслідування і судового розгляду кримінальної справи про торгівлю людьми буде необхідною.

Проте стаття 257 КПК України, що встановлює принцип безпосередності судового розгляду, передбачає, що суд першої інстанції під час розгляду справи має *безпосередньо дослідити докази у справі: допитати підсудних, потерпілих, свідків тощо*. Видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, які визнані потерпілими у справі про торгівлю людьми, не лише суперечитиме згаданій *Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми і Базовому закону*, а й позбавить національний суд можливості реалізувати свій обов'язок безпосередньо дослідити докази у справі. Таке видворення також позбавлятиме цю особу можливості реалізації прав потерпілого, закріплених у статті 49 КПК України.

Щодо ролі **прокуратури**, то згідно зі ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. з відповідними змінами і доповненнями, діяльність органів прокуратури має бути спрямована, зокрема, на всебічне утвердження верховенства закону і має своїм завданням захист від неправомірних посягань, гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод людини і громадянина. Враховуючи положення ч. 1 ст. 26, ч. 3 ст. 30 Статусного закону щодо обов'язкового повідомлення прокурора про прийняття рішення щодо примусового повернення, примусового видворення і розміщення у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства впродовж 24 годин та підстави прийняття такого рішення, а також визначені у Конституції та Законі України «Про прокуратуру» функції цього органу, прокурор повинен у кожному випадку перевіряти відповідність такого рішення нормам згаданих вище міжнародних договорів, зокрема Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року, Протоколу 2000 року, а також положенням Базового закону, за змістом ст. 27 якого прокуратура здійснює нагляд за додержанням і застосуванням законів у сфері протидії торгівлі людьми. Для цього прокурор мав би особисто опитати іноземця чи особу без громадянства щодо обставин, за яких вони опинились на території України, чи не були вони постраждалими від торгівлі людьми та чи дотримано в такому випадку їхніх прав, у разі встановлення порушень міжнародних до-

говорів чи Базового закону — вжити дієвих заходів прокурорського реагування для скасування рішення про примусове повернення чи видворення, відновлення прав таких осіб і за наявності законних підстав — порушення кримінального провадження проти торгівців людьми. До цього його зобов'язує й ст. 4 КПК України, відповідно до якої прокурор зобов'язаний порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання.

Відповідно до статті 55 Конституції України права та свободи людини і громадянина захищає суд. Кожному гарантується право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

За змістом ч. 4 ст. 26 Статусного закону рішення про примусове повернення може бути оскаржено до суду. Згідно зі ст. 30 Статусного закону центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону або органи Служби безпеки України можуть *лише на підставі винесеної за їхнім позовом постанови адміністративного суду* примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець чи особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення. Рішення адміністративного суду про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства може бути оскаржене в порядку, передбаченому законом. На підставі відповідного судового рішення вказаний центральний орган виконавчої влади розміщує іноземців та осіб без громадянства у пунктах тимчасового перебування для таких осіб, де вони перебувають протягом строку, необхідного для виконання рішення суду про їх примусове видворення, але не більше 12 місяців.

Стаття 50 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає, що іноземці та особи без громадянства можуть бути від-

повідачами за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень про їх примусове видворення (п. 3 ч. 4 ст. 50 КАС України).

Пленум Вишого адміністративного суду України (ВАСУ) 25.06.2009 року прийняв постанову № 1 «Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця, видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних з перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні», в якій сформульовано позиції ВАСУ, зокрема з питань вирішення справ про видворення іноземців та осіб без громадянства з території України. Слід звернути увагу на те, що у цій постанові є посилання на Статусний закон 1994 року, зокрема на ст. 32 у редакції, що діяла на момент винесення постанови і яка істотно відрізняється від положень нині чинного Статусного закону. Крім того, її було винесено раніше і вона не змінювалась з урахуванням набуття чинності для України з 1 березня 2011 року Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року, яка містить пряму заборону видворення іноземців та осіб без громадянства, постраждалих від торгівлі людьми, за дотримання встановлених у ній умов. Постанова Пленуму Вишого адміністративного суду України від 20.06.11 року № 3, якою вносилися певні зміни й доповнення до постанови від 25.06.09 року № 1, ситуації не змінила, оскільки зобов'язань України за Конвенцією Ради Європи вона не враховує. Крім того, на сьогоднішній день набув чинності Базовий закон, який має істотне значення для забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні, а також з 25 грудня 2011 року набув чинності Статусний закон у новій редакції. Таким чином, зазначена постанова Пленуму ВАСУ потребуватиме внесення до неї найближчим часом істотних змін і доповнень.

Серед усе ще актуальних положень постанови слід відзначити те, що у справах за позовами про видворення іноземців та осіб без громадянства обов'язок доказування покладено на суб'єкт владних повноважень (п. 8 Постанови), оскарження іноземцем чи особою без громадянства до суду рішення суб'єкта владних повноважень про видворення зупиняє виконання цього рішення (п. 16 Постанови), при вирішенні такої категорії справ судам слід ураховувати положення ст. ст. 9, 29 Загальної декларації прав людини 1948 року та ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, відповідно до яких ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання, а при здійсненні своїх прав і сво-

бод кожна людина може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших людей, а також забезпечення справедливих вимог моралі, суспільного порядку і загального добробуту (п. 28 Постанови) тощо.

Аналіз судової практики в адміністративних справах за позовами суб'єктів владних повноважень до іноземців та осіб без громадянства про видворення чи за зверненнями іноземців та осіб без громадянства до національного адміністративного суду щодо оскарження рішень про їх видворення (досліджувались доступні в Єдиному державному реєстрі судових рішень на сайті <http://www.reyestr.court.gov.ua> матеріали) не виявив фактів посилань адміністративних судів України з 2004 року по жовтень 2011 року на положення згаданих вище Протоколу до Конвенції ООН 2000 року чи Конвенції Ради Європи 2005 року або обґрунтування відмови у видворенні чи скасування рішення про видворення з підстав, закріплених у них. Мабуть вперше рішення з посиланням на один з цих міжнародних інструментів були винесені Житомирським апеляційним адміністративним судом 11 жовтня 2011 року у справах № 0670/634/11, № 0670/636/11 та № 0670/637/11. Цими рішеннями з посиланням, зокрема, й на Протокол 2000 року були скасовані рішення суду першої інстанції та відмовлено у задоволенні позову про видворення трьох громадян Пакистану з території України через те, що останні були визнані потерпілими від торгівлі людьми в Україні.

Враховуючи викладені обставини та беручи до уваги те, що саме суд є найефективнішим засобом правового захисту, у т. ч. і для іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми в Україні і можуть підпадати під захист Протоколу до Конвенції ООН 2000 року, Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року та Базового закону, видається за доцільне вжити додаткових заходів для захисту їхніх прав саме у сфері адміністративної юстиції. Для цього слід було б внести зміни і доповнення до постанови Пленуму Вишого адміністративного суду України від 25.06.2009 року № 1 з урахуванням положень наведених вище міжнародних угод та Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 року або іншим дієвим чином довести до відома нижчих адміністративних судів позицію ВАСУ з цього приводу, а також провести навчальні заходи для суддів адміністративних судів з метою приведення судової практики у відповідність до міжнародних зо-

бов'язань України у сфері забезпечення прав та інтересів постраждалих від торгівлі людьми та врахування у подальшій судовій практиці новітніх положень українського законодавства в цій галузі.

Необхідно пам'ятати, що виявлений іноземець чи особа без громадянства може бути **водночас шукачем притулку, біженцем, особою, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту, та постраждалим від торгівлі людьми.**

Якщо іноземець чи особа без громадянства, яка, можливо, стала постраждалою від торгівлі людьми в Україні, після періоду рефлексії та видужування з тих чи інших міркувань вирішила не співпрацювати з органами влади у виявленні та кримінальному переслідуванні торгівців людьми, він/вона може, тим не менш, мати інші законні підстави для залишення в Україні.

Зокрема, слід мати на увазі, що ст. 7 Статусного закону передбачає можливість **надання в Україні притулку** іноземцям та особам без громадянства, тоді як ст. 6 цього Закону передбачає, що іноземця чи особу без громадянства може бути визнано **біженцем** або особою, яка потребує **додаткового захисту**, або їм може бути надано **тимчасовий захист** у порядку, встановленому законом. За змістом ст. 8 цього ж Закону іноземці та особи без громадянства можуть **набути громадянства** України в порядку, встановленому Законом України «Про громадянство України».

З 04.08.2011 року набув чинності Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 року, що визначив ці категорії осіб та їхні права, а також підстави набуття, втрати та позбавлення цього статусу. Згідно з ч. 1 Закону **біженцем** є особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства (підданства), національності, належності до соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватись захистом цієї країни чи не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань. **Особа, яка потребує додаткового захисту** — це особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та

цього Закону, проте **потребує захисту**, оскільки така особа змушена була **прибути в Україну або залишитись в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження** через побоювання застосування до неї смертної кари або виконання вироків про смертну кару чи катування, нелюдського або ж такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. **Особами, які потребують тимчасового захисту**, є іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Відповідно до статті 3 Закону від 08.07.2011 року біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країни, де її життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть водночас підпадати в силу цього і під статус особи, яка потребує додаткового захисту в розумінні Закону від 08.07.2011 року, наприклад, у ситуації, коли особа мусульманської віри піддавалася в Україні примусовій сексуальній експлуатації, а отже її повернення до країни походження становитиме реальну загрозу її життю, безпеці та свободі у цій країні через високу ймовірність позбавлення її життя, катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Відповідно до ст. 31 Статусного закону іноземець та особа без громадянства **не може бути видворена або в інший спосіб примусово повернута** до країн, де вона може зазнати **катування, жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження і покарання**. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (ратифікована та чинна для України з 11 вересня 1997 року) у ст. 3 забороняє у будь-якій формі катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність поводження і покарання. Ця Кон-

венція не передбачає права на притулок, проте з огляду на ст. 1 Конвенції, що гарантує особам, які опинилися в межах юрисдикції держави-учасниці, здійснення всіх передбачених нею прав, ст. 3 Конвенції застосовується не лише до громадян чи осіб, які на законних підставах перебувають під юрисдикцією відповідної держави — учасниці Конвенції, але й до тих осіб, які перебувають на її території *нелегально*. Враховуючи абсолютний характер права, передбаченого ст. 3, та зміст ст. 1 цієї Конвенції, її застосовують до осіб, яким загрожує екстрадиція чи депортація до країни, в якій існує серйозна небезпека жорстокого поводження з ними. Таким чином, відмова в наданні дозволу на в'їзд до країни, депортація, вислання чи видворення або ж екстрадиція з території держави — учасниці Конвенції може тягнути за собою порушення цієї державою ст. 3 Конвенції, якщо у країні повернення існує **реальна небезпека** для цієї особи зазнати катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

Відповідно до ст. 3 Конвенції держави-учасниці мають позитивні зобов'язання запобігання актам жорстокого поводження. Коли особа зазнає ризику депортації, тоді зобов'язання запобігти порушенню ст. 3 вимагає від держави застосування принципу невислання. Це зобов'язання було чітко окреслено і запроваджено Європейським судом з прав людини у його практиці. В якості прикладів можна навести рішення у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» від 07.07.1989 року (Soering v United Kingdom, App No 14038/88), «Чахал проти Сполученого Королівства» від 15.11.1996 року (Chahal v United Kingdom, App No 22414/93), «Жабарі проти Туреччини» від 11.07.2000 року (Jabari v Turkey, App No 40035/98), «Сааді проти Італії» від 28.02.2008 року (Saadi v Italy, App No 37201/06) та інші.

Зокрема, у справі «**Жабарі проти Туреччини**» заявниця втекла з Ірану, оскільки органам влади стало відомо про вчинення нею адюльтеру з одруженим чоловіком. В Ірані таке діяння було злочинним, за який заявниці загрозувало забиття камінням до смерті. В листопаді 1997 року заявниця нелегально в'їхала до Туреччини, звідки намагалася через Францію вилетіти до Канади за підробленим паспортом. Органи влади Франції повернули її до Туреччини, заявниця попросила притулку, їй повідомили, що, за законом, вона мала подати свою заяву в 5-денний термін після прибуття до Туреччини та відмовили у притулку. В ситуацію втрутився Верховний комісар ООН у справах біженців, який надав заявниці статус біженця

з огляду на наявність у неї підстав побоюватись переслідування в Ірані. Органи влади Туреччини надали їй тимчасовий дозвіл на проживання в країні на час розгляду Європейським судом з прав людини її заяви. Туреччина стверджувала, що оскільки заявниця не дотримала 5-денного терміну звернення, органи влади мали право повернути її до Ірану. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні зазначив, що зважаючи на те, що стаття 3 втілює в собі одну з найфундаментальніших цінностей демократичного суспільства та абсолютну заборону катування і нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, органи влади зобов'язані дуже ретельно розглянути заяву особи, в якій вона стверджує, що депортація її до третьої країни загрожує їй поводженням, забороненим статтею 3. Європейський суд у рішенні зазначив, що держава-відповідач не надала серйозної оцінки скаргі заявниці та, насамперед, її обґрунтованості. Отже, лише через недотримання заявницею 5-денного терміну подання заяви органи влади відмовилися вивчити фактичні підстави для її побоювань щодо вислання до Ірану. Суд також окремо вказав, що автоматичне і механічне встановлення такого стислого терміну для подання заяви про надання притулку має розглядатись як несумісне із захистом тієї фундаментальної цінності, яку гарантує стаття 3. Вивчивши з належною увагою матеріали, зокрема висновки Верховного комісара ООН у справах біженців, Європейський суд постановив, що у разі вислання до Ірану заявниця реально загрозувало поводження, заборонене статтею 3, тому наказ про депортацію становитиме порушення цієї норми Конвенції.

Слід також мати на увазі, що відповідальність держави за заборонене статтею 3 поводження настає не лише тоді, коли реальний ризик такого поводження існує з боку уповноважених представників держави, а й **за наявності реальної небезпеки**, що таке поводження можуть допустити недержавні органи чи приватні особи в державі вислання і є підстави вважати, що держава вислання не зможе забезпечити належного захисту. Така ситуація можлива за певних обставин у випадку повернення до країни походження іноземців та осіб без громадянства, постраждалих від торгівлі людьми.

5. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ІНОЗЕМЦЯМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Зазвичай особи, які постраждали від торгівлі людьми, перебувають у важкому фізичному та психічному стані й потребують допомоги. Така допомога має включати передусім надання притулку, медичну, психологічну, а також матеріальну та правову допомогу. Необхідно пам'ятати, що іноземцям, постраждалим від торгівлі людьми, переважно немає до кого звернутися по допомогу в Україні за винятком вихідців з країн їхнього походження, які перебувають в Україні. Допомога з боку місцевих громад іноді може мати негативні наслідки для ефективності кримінального провадження у справах про торгівлю людьми та добробуту постраждалих осіб, оскільки місцеві громади можуть чинити тиск на постраждалих, вимагаючи відмови від співпраці з правоохоронними органами, а також залучати їх до незаконної діяльності (наприклад, незаконного працевлаштування), щоб відшкодувати вартість їхнього проживання та харчування. Хоча постраждалі особи потребують підтримки з боку громад та прагнуть до контактів з ними, все-таки бажано запобігти потраплянню постраждалих у залежність від місцевих громад та забезпечити їм притулок, в якому вони перебуватимуть у безпеці.

Інша нагальна проблема, що постає перед правоохоронцями під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, в яких потерпілими визнаються іноземці, є забезпечення належного перекладу на мову, яку розуміє потерпіла особа. Необхідно звернути увагу, що залучення перекладачів — вихідців з країни походження потерпілого може становити загрозу об'єктивності наданого перекладу, оскільки перекладач може керуватися інтересами місцевої громади, а не потерпілого, а також бути пов'язаним з підозрюваними та обвинуваченими у кримінальній справі. Через це бажано залучати незалежних перекладачів. Найкращим варіантом є залучення українських сертифікованих перекладачів, які володіють мовою країни походження потерпілого. Також у деяких випадках можна залучати перекладачів — вихідців із суміжних країн, априклад, афганців чи бангладешців у випадку перекладу на мови Республіки Пакистан. Необхідно пам'ятати, що кваліфікований пе-

рекладач, який забезпечує об'єктивний переклад, не має упередженості до потерпілого та користується його довірою, є запорукою успішності співпраці з потерпілою особою, а відтак, розкриття та розслідування злочину торгівлі людьми.

15 жовтня 2011 року набув чинності Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (№ 3739-VI від 20.09.2011). У статті 16 цей Закон забезпечує право особи, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на безоплатне одержання інформації щодо своїх прав та можливостей, викладену зрозумілою для особи мовою; медичну, психологічну, соціальну, правову та іншу необхідну допомогу; тимчасове розміщення, за бажанням та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації зокрема у зв'язку з участю особи у кримінальному процесі; отримання одноразової матеріальної допомоги; допомогу у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку. Окрім того, іноземці та особи без громадянства, яким надано статус осіб, які постраждали від торгівлі людьми на території України, мають право на безоплатне отримання послуг перекладача. Необхідно зауважити, що надання допомоги таким особам не залежатиме від їхнього звернення до правоохоронних органів, їхньої участі у кримінальному процесі та наявності документів, що посвідчують особу.

Згідно зі статтею 17 Закону, особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного з діючої мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді або центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). З метою надання допомоги дітям, які постраждали від торгівлі дітьми, вони можуть влаштовуватися до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей з метою надання психологічної допомоги та забезпечення їхньої реабілітації. Умови перебування та надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, діючою мережею центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальних центрів соціального обслуговування, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей регулюються положеннями про зазначені заклади, які повинні бути приведені у відповідність до Закону «Про протидію торгівлі людьми».

Центри соціальних служб зазвичай мають у своєму складі медика, психолога та юристконсульта. Однак є певні обмеження за статтю та віком осіб, яким може бути надана допомога: не всі територіальні центри надають притулок повнолітнім особам чоловічої статі, а приймають переважно дітей та жінок; також деякі центри надають лише можливості для проживання, але не харчування; термін перебування осіб у центрах є обмеженим у часі та зазвичай не може перевищувати трьох, у виняткових випадках — шести місяців. Оскільки центри фінансуються за рахунок місцевих бюджетів, набір послуг, які вони здатні надавати, значно різниться залежно від області.

Окрім державних установ, в Україні є громадські та релігійні організації, що можуть надавати допомогу іноземцям, постраждалим від торгівлі людьми. Вони також можуть мати обмеження щодо категорій осіб, яким надається допомога, наприклад, надавати допомогу лише жінкам, дітям, шукачам притулку або біженцям.

Також в Україні діє Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) та мережа громадських організацій — партнерів МОМ, що надають кваліфіковану допомогу саме особам, які постраждали від торгівлі людьми. Ця допомога включає медичну та психологічну реабілітацію, надання притулку та харчування, матеріальну та правову допомогу, включно із забезпеченням перекладача та захисника у кримінальному процесі. Також у випадку, коли постраждала особа бажає повернутися на батьківщину, Представництво МОМ надає допомогу у добровільному поверненні шляхом оформлення необхідних документів та оплати транспортних витрат.

Окрім Представництва МОМ та громадських організацій-партнерів, в Україні діє Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна», який надає допомогу постраждалим від торгівлі людьми.

Необхідно зауважити, що Представництво МОМ, організації — партнери МОМ та «Ла Страда Україна» надають допомогу особам незалежно від того, чи вони бажають співпрацювати з правоохоронними органами та визнаються потерпілими в межах кримінального провадження. Відповідно, якщо правоохоронці виявляють осіб, щодо яких виникають підозри, що вони можуть бути постраждалими від торгівлі людьми, їх необхідно спрямовувати до Представництва МОМ та громадських організацій, які у випадку підтвердження статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми,

що здійснюється на основі результатів стандартного опитування, зможуть надати таким особам необхідну допомогу. Є непоодинокі факти, коли постраждалі особи спочатку відмовлялися співпрацювати з правоохоронними органами, однак після проходження медичної та психологічної реабілітації погоджувалися на таку співпрацю та брали активну участь у кримінальному судочинстві.

Правоохоронцям варто налагодити тісну співпрацю з соціальними центрами та громадськими організаціями у своїй області для з'ясування того, які саме послуги можуть бути надані цими організаціями іноземцям, постраждалим від торгівлі людьми, щоб у випадку виявлення таких осіб мати змогу забезпечити їх ефективний доступ до необхідної допомоги.

Сподіваємось, що в результаті належної імплементації положень Закону «Про протидію торгівлі людьми», в Україні буде забезпечено надання допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми на території нашої держави.

(Контактну інформацію Представництва МОМ та громадських організацій, що надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми, наведено у Додатку 4.)

ДОДАТОК 1

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Цей Закон визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. Для цілей цього Закону терміни вживаються у такому значенні:

боротьба з торгівлею людьми — система заходів, що здійснюється в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб — торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності;

виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми), — з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми;

дитина — будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років;

заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, — центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та притулки для дітей;

захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми, — система заходів з відновлення прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

країна походження — країна, громадянином якої є фізична особа, або країна місця проживання або перебування для особи без громадянства;

особа, яка постраждала від торгівлі людьми, — будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми, і визнана такою відповідно до положень цього Закону;

повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем чи особою без громадянства, — комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відповідно до потреб такої дитини повернення до країни походження або залишення на території України дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми на території України та є іноземцем чи особою без громадянства;

повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, — комплекс заходів, спрямованих на організацію повернення громадян України, які постраждали від торгівлі людьми на території іншої держави, на територію України;

попередження торгівлі людьми — система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми;

протидія торгівлі людьми — система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми;

процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, — комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми;

реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми, — комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

торгівля людьми — здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або ма-

теріальної чи іншої залежності від іншої особи, яке відповідно до Кримінального кодексу України визнається злочином.

Стаття 2. Законодавство про протидію торгівлі людьми

1. Відносини, що виникають у сфері протидії торгівлі людьми, регулюються Конституцією України, цим Законом, іншими законами і міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Основні принципи протидії торгівлі людьми

1. Діяльність, спрямована на протидію торгівлі людьми, ґрунтується на таких принципах:

- 1) забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема, права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;
- 2) поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 3) конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 4) добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- 5) взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами досудового розслідування та з громадськими і міжнародними організаціями.

2. У разі якщо особи, які постраждали від торгівлі людьми або стали свідками торгівлі людьми, є дітьми, усі дії, що застосовуються до них, базуються на принципах, зазначених у Конвенції про права дитини та Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.

3. У разі якщо вік особи невизначений і є підстави вважати, що ця особа — дитина, вона вважається дитиною і їй надається спеціальний захист до встановлення її віку.

Стаття 4. Основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми

1. Основними напрямами державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є:

- 1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;
- 2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;
- 3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми,

Стаття 5. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

1. Суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, є:

- 1) Кабінет Міністрів України;
- 2) центральні органи виконавчої влади;
- 3) місцеві органи виконавчої влади;
- 4) закордонні дипломатичні установи України;
- 5) заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

2. У здійсненні заходів, спрямованих на попередження протидії торгівлі людьми, беруть участь органи місцевого самоврядування, а також за згодою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські організації та окремі громадяни.

**Розділ II. ЗАГАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ
ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Стаття 6. Повноваження Кабінету Міністрів України

1. Кабінет Міністрів України:

- 1) спрямовує і координує роботу суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- 2) визначає:
 - а) національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми;
 - б) процедуру встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
 - в) порядок утворення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми;
- 3) затверджує:
 - а) Державну цільову програму у сфері протидії торгівлі людьми та здійснює контроль за її реалізацією;
 - б) Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та здійснює контроль за його реалізацією;
 - в) форми опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та довідки про встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
 - г) форму довідки, що підтверджує факт звернення іноземця чи особи без громадянства за встановленням статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України;
 - г) положення про заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- 4) встановлює порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

**Стаття 7. Загальні повноваження центральних
органів виконавчої влади у сфері протидії
торгівлі людьми**

1. Центральні органи виконавчої влади відповідно до визначених у встановленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми здійснюють:
- 1) формування та реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлею людьми;
 - 2) розробку проекту Державної цільової програми протидії торгівлі людьми та забезпечують її реалізацію;
 - 3) розробку проекту Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та забезпечують його реалізацію;
 - 4) моніторинг діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
 - 5) підготовку та оприлюднення у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку щорічної доповіді про стан реалізації заходів у сфері протидії торгівлі людьми;
 - 6) у відповідності до визначеної Кабінетом Міністрів України процедури роботу щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
 - 7) заходи, спрямовані на:
 - а) викорінення передумов торгівлі людьми, зокрема, щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі;
 - б) підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків та осіб, які їх замінюють, та осіб, які постійно контактують у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах;
 - 8) координацію та контроль за діяльністю закладів допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;
 - 9) заходи щодо:
 - а) комплексного аналізу стану попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми;

- б) попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми, у тому числі, що мають характер транснаціональної організованої злочинності;
- в) розшуку осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання за вчинення злочинів торгівлі людьми;

10) заходи:

- а) прикордонного контролю, спрямовані на попередження і виявлення фактів торгівлі людьми, у тому числі з використанням транспортних засобів, що експлуатуються комерційними перевізниками;
- б) системного та комплексного характеру щодо удосконалення безпеки і контролю паспортних документів та інших документів, що дають право виїзду з України та в'їзду в Україну;
- в) щодо своєчасного оформлення документів на право перебування в Україні або повернення в Україну;
- г) щодо репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми;
- г) щодо примусового видворення з України іноземців та осіб без громадянства, які порушили законодавство про протидію торгівлі людьми.

2. Перелік центральних органів виконавчої влади, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, їх повноваження та порядок діяльності, а також центральний орган виконавчої влади, який встановлюватиме статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, визначаються відповідно до частини першої цієї статті згідно з Конституцією та Законом України «Про центральні органи виконавчої влади».

Стаття 8. Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері протидії торгівлі людьми

1. Місцеві державні адміністрації відповідно до визначених в установленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми:

- 1) забезпечують проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- 2) організують проведення інформаційних кампаній, у тому числі з використанням засобів масової інформації;
- 3) забезпечують створення і підтримку «гарячих ліній», пунктів консультування та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів з питань попередження торгівлі людьми;
- 5) співпрацюють з об'єднаннями громадян з питань попередження торгівлі людьми;
- 6) відповідно до визначеної Кабінетом Міністрів України процедури беруть участь у роботі щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- 7) забезпечують впровадження та функціонування Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- 8) реалізують заходи, що сприяють викоріненню передумов торгівлі людьми, зокрема, щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі;
- 9) вживають заходів для підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків та осіб, які їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах.

Розділ III. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стаття 9. Попередження торгівлі людьми

1. Попередження торгівлі людьми здійснюється за такими напрямками:

- 1) вивчення ситуації;
- 2) підвищення рівня обізнаності;
- 3) зниження рівня вразливості населення;
- 4) подолання попиту шляхом реалізації організаційних, дослідницьких, інформаційних, освітніх, правових, соціально-економічних та інших заходів.

Стаття 10. Завдання у сфері попередження торгівлі людьми

1. До завдань у сфері попередження торгівлі людьми належать:
 - 1) дослідження стану, причин і передумов поширення явища торгівлі людьми;
 - 2) підвищення рівня обізнаності населення про причини та наслідки торгівлі людьми шляхом проведення інформаційних кампаній протидії торгівлі людьми серед населення, у тому числі дітей;
 - 3) забезпечення регулювання процесів зовнішньої та внутрішньої трудової міграції та інші.

Розділ IV. БОРОТЬБА З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Стаття 11. Боротьба з торгівлею людьми

1. Боротьба з торгівлею людьми є невід'ємною складовою частиною діяльності органів внутрішніх справ по боротьбі зі злочинністю, які зокрема здійснюють заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб — торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів.

Стаття 12. Завдання у сфері боротьби з торгівлею людьми

1. До завдань у сфері боротьби з торгівлею людьми належать:
 - 1) виявлення причин та передумов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення;
 - 2) забезпечення безпеки осіб, які визнані потерпілими від торгівлі людьми, свідків та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві у справах щодо торгівлі людьми;
 - 3) виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
 - 4) притягнення до відповідальності, у тому числі кримінальної, осіб, причетних до торгівлі людьми;

- 5) забезпечення відновлення прав постраждалих від торгівлі людьми;
- 6) інформування суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та громадськості щодо результатів діяльності у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Розділ V. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ЗАХИСТУ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стаття 13. Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

1. З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

2. Реалізація Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, включає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити.

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з метою ефективного надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, враховують вік, стан здоров'я, стать і спеціальні потреби таких осіб.

3. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми в рамках реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та співпрацюють з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.

4. Основні засади Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми:

- 1) взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що використовують торгівці людьми,

необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- 2) спільна розробка програм, планів протидії торгівлі людьми;
- 3) спільна організація заходів з протидії торгівлі людьми;
- 4) обмін передовим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

Стаття 14. Права особи, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми

1. Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод.

2. Особа, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

- 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє дана особа;
- 2) медичної, психологічної, правової та іншої допомоги незалежно від місця проживання;
- 3) тимчасове розміщення у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

3. Іноземець чи особа без громадянства, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім передбачених частиною другою цієї статті, до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, с також право на:

- 1) безоплатне отримання послуг перекладача;
- 2) тимчасове перебування в Україні в порядку, встановленому законодавством.

4. Іноземець чи особа без громадянства, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми

на території України, отримує довідку, яка підтверджує факт звернення за встановленням такого статусу і відкриття відповідної процедури та є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції.

5. Забороняється утримання особи, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, в установах тимчасового тримання, крім обумовлених законом випадків та видворення її за межі України до встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Стаття 15. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми

1. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, визначається Кабінетом Міністрів України.

2. Обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою, щодо якої розглядається питання про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, із заповненням опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

У разі неможливості проведення співбесіди з особою через її хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство або інший хворобливий психічний стан чи малолітство, процедура встановлення статусу такої особи проводиться на підставі інших даних.

3. Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації.

4. У разі прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, їй видається довідка.

У разі відмови у встановленні статусу, заявник має право оскаржити таке рішення у судовому порядку.

5. Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років.

Строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік.

6. Для позбавлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми, відповідного статусу необхідно з'ясувати, що рішення про встановлення або продовження строку дії статусу спиралося на подані завідомо неправдиві відомості або недійсні документи, що мали істотне значення для прийняття рішення.

Особи, які подали такі відомості або документи, можуть бути притягнені до відповідальності згідно з законодавством.

7. Втрата статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, настає у разі закінчення строку дії статусу, на який його було встановлено або продовжено відповідно до частини п'ятої цієї статті.

Стаття 16. Права особи, яка постраждала від торгівлі людьми

1. Особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

- 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє дана особа;
- 2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;
- 3) тимчасового розміщення, за бажання постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;
- 4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли у порядку, встановленому Цивільним кодексом України;
- 5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- 6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

2. Іноземці та особи без громадянства, яким встановлено статус осіб, які постраждали від торгівлі людьми на території України, крім передбачених частиною першою цієї статті прав, мають також право на:

- 1) безоплатне отримання послуг перекладача;
- 2) тимчасове перебування в Україні строком до трьох місяців, який може бути продовжено у разі необхідності, зокрема у зв'язку з їхньою участю в якості постраждалих або свідків у кримінальному процесі;
- 3) постійне проживання на території України в порядку, встановленому законодавством.

3. Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції за місцем проживання особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

4. Якщо у суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, існують обґрунтовані підстави вважати, що життю, фізичному чи психічному здоров'ю або свободі та недоторканності особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та є іноземцем або особою без громадянства, загрожуватиме небезпека у разі повернення її в країну походження, після завершення строку її перебування в Україні, в установленому порядку цій особі може бути подовжено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що є підставою для одержання дозволу на перебування на території України до припинення таких обставин.

5. Особа, якій надано право на перебування в Україні відповідно до частини четвертої цієї статті і яка безперервно прожила на території України протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на отримання дозволу на імміграцію в порядку, встановленому законодавством.

6. Надання допомоги особі, яка постраждала від торгівлі людьми, не залежить від:

- 1) звернення такої особи до правоохоронних органів та її участі у кримінальному процесі;
- 2) наявності у такої особи документа, що посвідчує особу.

Стаття 17. Заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми

1. З метою забезпечення реалізації прав, передбачених цим Законом особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного з діючої мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

2. З метою надання допомоги дітям, які постраждали від торгівлі дітьми, діти можуть влаштовуватися до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей з метою надання психологічної допомоги та забезпечення реабілітації у порядку, встановленому законодавством.

3. Умови перебування та надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, діючою мережею центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей регулюються положеннями про зазначені заклади.

Стаття 18. Повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми

1. Закордонні дипломатичні установи України у разі необхідності забезпечують громадян України відповідними документами для повернення в Україну, надають необхідну консультаційну і правову допомогу та вживають необхідних заходів щодо їх повернення в Україну.

2. У разі відсутності у громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, коштів для повернення в Україну, закордонні дипломатичні установи України сприяють поверненню їх в Україну.

Стаття 19. Репатріація іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми

1. Після проходження курсу реабілітації відповідно до положень цього Закону іноземець або особа без громадянства може бути репатрійована в порядку, встановленому законодавством.

2. У разі необхідності територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції надсилають запит до країни походження такої особи на підтвердження

громадянства такої особи або її права постійного проживання на її території на час в'їзду на територію України.

3. У разі необхідності територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції із залученням інших суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми, а також неурядових і міжнародних організацій надають іноземцю або особі без громадянства, яких репатрійовано, контактну інформацію про установи, які їм можуть допомогти в країні, до якої їх репатрійовано, у тому числі правоохоронні органи, неурядові організації, юридичні установи та заклади соціального захисту.

Розділ VI. ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

Стаття 20. Спеціальні принципи протидії торгівлі дітьми

1. Крім основних принципів протидії торгівлі людьми, передбачених статтею 3 цього Закону, протидія торгівлі дітьми базується на таких спеціальних принципах:

- 1) дотримання прав дитини;
- 2) повага до думки дитини, яка постраждала від торгівлі людьми, стосовно заходів, які до неї застосовуються, з урахуванням її віку, стану здоров'я, інтелектуального і фізичного розвитку та інтересів;
- 3) роз'яснення дитині, яка постраждала від торгівлі людьми, у зрозумілій для неї формі, її прав та обов'язків;
- 4) забезпечення конфіденційності інформації про особу дитини та відомостей, які дозволили б встановити дитині статус як такий, яка постраждала від торгівлі дітьми.

Стаття 21. Попередження торгівлі дітьми

1. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень вживають необхідних соціальних, правових, психолого-педагогічних та інших заходів, спрямованих на виявлення і усунення причин та передумов, що сприяють торгівлі дітьми.

2. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень вживають заходів щодо ви-

явлення дітей, які постраждали від торгівлі дітьми, та проводять профілактичну роботу з дітьми та їхніми батьками або особами, що їх замінюють.

3. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень розробляють та впроваджують навчальні та виховні програми з протидії торгівлі дітьми в навчальних закладах.

4. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень вживають заходів для підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків та осіб, що їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах.

Стаття 22. Інформування про дітей, які постраждали від торгівлі дітьми

1. Особа, якій стало відомо про дитину, яка страждає/постраждала від торгівлі дітьми, зобов'язана невідкладно і з забезпеченням конфіденційності повідомити про це місцеву державну адміністрацію, органи місцевого самоврядування, органи внутрішніх справ або органи прокуратури.

2. У разі існування підозри щодо причетності батьків дитини або осіб, які їх замінюють, до торгівлі дитиною, особи, які постійно контактують з дітьми в галузі освіти, охорони здоров'я, у сферах культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах у порядку, встановленому законодавством, інформують про це органи внутрішніх справ або органи прокуратури.

Стаття 23. Надання допомоги дітям, які постраждали від торгівлі дітьми

1. Держава надає допомогу дитині з моменту, коли з'явилися підстави вважати, що вона постраждала від торгівлі дітьми і до повного завершення реабілітації дитини.

2. Після отримання інформації про дитину, яка постраждала від торгівлі дітьми, місцева державна адміністрація, на території якої виявлено дитину, невідкладно встановлює особу дитини, здійснює оцінку обставин та приймає план першочергових заходів допомоги

дитині на період до вирішення питання щодо встановлення дитині статусу особи, яка постраждала від торгівлі дітьми.

3. У разі якщо дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, місцева державна адміністрація невідкладно вирішує питання влаштування дитини.

4. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей із залученням закладів освіти, охорони здоров'я здійснюють розробку та впровадження індивідуальної програми допомоги дитині, яка постраждала від торгівлі дітьми.

5. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень забезпечують реалізацію прав дітей, які постраждали від торгівлі дітьми.

Стаття 24. Повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми

1. У разі виявлення в Україні дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем чи особою без громадянства, в установленому порядку приймається одне з таких рішень:

- 1) повернення дитини до країни походження;
- 2) залишення дитини в Україні.

2. Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, підлягає поверненню до країни походження за умови, якщо батьки або особи, які їх замінюють, або установа у справах захисту дітей країни походження дитини погодилися і мають можливість взяти на себе відповідальність за дитину і надати їй належну допомогу та захист.

3. Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, підлягає залишенню в Україні у разі неможливості її повернення до країни походження та за наявності умов для інтеграції дитини в Україні в частині забезпечення її права на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист.

При вирішенні питання про повернення або залишення дитини слід враховувати думку дитини, беручи до уваги вік, фізичний, інтелектуальний розвиток та інтереси дитини.

4. Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, не повертається до країни походження, якщо є ознаки того, що таке повернення ставить під загрозу її безпеку та не відповідає її найкращим інтересам.

Розділ VII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стаття 25. Контроль у сфері протидії торгівлі людьми

1. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у сфері протидії торгівлі людьми в межах, визначених Конституцією України.

Інші органи державної влади здійснюють контроль у сфері протидії торгівлі людьми у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 26. Громадський контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми

1. Громадський контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється за такими напрямками:

- 1) відповідність діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, цьому Закону та іншим законам;
- 2) додержання міжнародних зобов'язань України у сфері протидії торгівлі людьми;
- 3) забезпечення невідворотності покарання за злочини торгівлі людьми.

2. Громадські організації, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни під час здійснення контролю у сфері протидії торгівлі людьми мають право:

- 1) надавати інформацію щодо порушення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми та про виявлені факти торгівлі людьми і захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 2) здійснювати моніторинг стану протидії торгівлі людьми та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 3) співпрацювати із суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- 4) інформувати населення з питань протидії торгівлі людьми.

Стаття 27. Прокурорський нагляд

1. Нагляд за додержанням і застосуванням законів у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

Розділ VIII. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 28. Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми

1. Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях.

2. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно з законодавством України.

3. Держава підтримує та стимулює міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми.

4. Міжнародні організації можуть згідно з установленими процедурами залучатися до розробки та реалізації в Україні спільних програм з питань протидії торгівлі людьми.

Розділ IX. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стаття 29. Відповідальність за порушення законодавства про протидію торгівлі людьми

1. Особи, винні у порушенні законодавства про протидію торгівлі людьми несуть відповідальність згідно із законом.

**Розділ X. ФІНАНСУВАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА ПОКРИТТЯ ВИТРАТ
НА ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ
НА ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

**Стаття 30. Фінансування заходів у сфері протидії
та боротьби з торгівлею людьми**

1. Протидія та боротьба з торгівлею людьми, а також надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми включає низку заходів, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок і фондів, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, інших джерел.

2. Перелік заходів із протидії торгівлі людьми визначається Державною цільовою програмою протидії торгівлі людьми.

Розділ XI. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) частину другу статті 20 Кримінально-процесуального кодексу України після слів «в справах про статеві злочини» доповнити словами «у справах щодо торгівлі людьми»;

2) у Законі України «Про імміграцію» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 41, ст. 197):

а) частину другу статті 4 доповнити пунктом 8 такого змісту:

«8) особи, які безперервно прожили на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»;

б) частину сьому статті 9 після пункту 7 доповнити новим пунктом такого змісту:

«8) для осіб, зазначених у пункті 8 частини другої статті 4 цього Закону, — копія документа, що підтверджує встановлення особі статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, а також документ, що підтверджує факт безперервного проживання особи на законних підставах на території

України протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми».

У зв'язку з цим пункти 8–10 вважати пунктами 9–11;

4) у статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 45, ст. 358):

а) абзац третій після слова «насильство» доповнити словами «обставини, спричинені наслідками від торгівлі людьми»;

б) абзац восьмий після слів «що постраждали від фізичного або психологічного насильства» та абзац дев'ятий після слів «які зазнали жорстокості, насильства» доповнити словами «та торгівлі людьми».

3) у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 213) абзац одинадцятий статті 7 після слів «які зазнали жорстокості та насильства» та абзац другий статті 9 після слів «насильству в сім'ї та жорсткому поводженню з дітьми» доповнити словами «торгівлі людьми»;

3. Кабінету Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

1) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

2) забезпечити прийняття відповідно до своєї компетенції нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону;

3) забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ, 20 вересня 2011 року

№ 3739-VI

ДОДАТОК 2

ПРАВИЛА В'ЇЗДУ, ПЕРЕБУВАННЯ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

1.1. ПРАВИЛА В'ЇЗДУ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНУ

В'їзд іноземців в Україну регулюється Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 4 лютого 1994 року, Правилами в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1995 року № 1074, та Правилами оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 року № 567.

Іноземці в'їжджають в Україну через пункти пропуску через державний кордон за національним паспортом і у разі наявності візи, якщо інший порядок в'їзду не встановлено законодавством або міжнародними договорами України. Всі категорії віз оформлюються дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном.

Разова віза на строк до 15 днів для в'їзду в Україну може бути також оформлена в аеропортах «Бориспіль», «Одеса», «Сімферополь» та Одеському морському торговельному порту іноземцям та особам без громадянства, що не змогли завчасно оформити візи в дипломатичному представництві або консульській установі України, та мають поважну причину невідкладно в'їхати в Україну, а саме:

- 1) з дипломатичною або службовою метою за клопотанням органів державної влади України;
- 2) з метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації в Україні за клопотанням Міністерства надзвичайних ситуацій;
- 3) з метою невідкладного медичного лікування або участі в похованні близького родича, що підтверджено відповідними документами;

4) у разі необхідності транзитного проїзду через територію України членів екіпажів іноземних суден, що перебувають в українських портах, за наявності виписки із судової ролі.

Разові візи на строк до 15 днів для в'їзду в Україну громадян Антигуа і Барбуди, Барбадосу, Республіки Маврикій, Республіки Ель Сальвадор, Республіки Сейшельські Острови та Турецької Республіки з метою туризму оформляються в аеропортах «Бориспіль», «Одеса», «Сімферополь» та Одеському морському торговельному порту за наявності документів, що підтверджують туристичний характер поїздки.

На території України Департамент консульської служби Міністерства закордонних справ оформляє візи іноземним кореспондентам, представникам іноземних засобів масової інформації і членам їх сімей, які перебувають на території України, — на строк реєстрації паспортних документів, але не більш як на три роки.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 року № 567 оформлення віз для іноземців та осіб без громадянства здійснюється залежно від запланованого терміну їх перебування в Україні та за наявності відповідних документів.

Візи поділяються на¹⁹:

- **транзитні** (тип «В», дозволений строк перебування до 5 днів);
- **короткострокові** (тип «С», дозволений строк перебування не перевищує 90 днів протягом 180 днів з дати першого в'їзду);
- **довгострокові** (тип «Д», видається для в'їзду в Україну з метою оформлення документів, що дають право на перебування або проживання в Україні на строк, що перевищує 90 днів).

Паспортний документ подається іноземцем та особою без громадянства для реєстрації у пункті пропуску через державний кордон посадовій особі Державної прикордонної служби. Реєстрація проводиться на термін не більш як 90 днів протягом 180 днів з дати першого в'їзду.

Термін реєстрації може бути продовжений на території України у територіальних органах або підрозділах Державної міграційної

¹⁹ Постанова КМУ «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» від 01.06.2011 № 567.

служби у порядку, передбаченому наказом МВС від 23 серпня 2011 року № 601 «Про затвердження Порядку розгляду звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства».

Оформлення іноземцям та особам без громадянства посвідок на тимчасове або постійне проживання здійснюється територіальними органами або підрозділами Державної міграційної служби у встановленому порядку.

У випадку втрати на території України національного паспорта іноземець повинен негайно письмово повідомити орган міграційної служби, який на прохання іноземця видає йому про це довідку. Після отримання у дипломатичному представництві чи консульській установі своєї країни національного паспорта на підставі особистої заяви іноземця та клопотання приймаючої сторони органом міграційної служби вирішується питання про продовження терміну перебування іноземця в Україні чи виїзду з України.

Транзитний проїзд іноземців через територію України дозволяється за наявності у них транзитної візи типу «В», візи країни прямування, проїзних квитків або інших документів, що підтверджують транзитний характер поїздки.

Підстави для оформлення віз:

В (транзитна віза) — документ, що підтверджує транзитний характер поїздки (віза до третьої держави (у разі потреби), проїзний квиток тощо);

- документ, що підтверджує транзитний характер перевезень вантажів і пасажирів автомобільним транспортом;
- ліцензія на здійснення міжнародних перевезень, видана відповідним компетентним органом держави перебування.

С (короткострокова віза) — запрошення встановленого зразка фізичної чи юридичної особи, оформлене територіальним органом або підрозділом Державної міграційної служби;

- запрошення міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державної установи, підприємства або організації;
- документ, що засвідчує родинні відносини з громадянином України або іноземцем чи особою без громадянства, що має

посвідку на тимчасове або постійне проживання в Україні, зокрема свідоцтво про шлюб чи народження;

- посвідчення закордонного українця або його особиста заява, до якої додаються результати співбесіди з представником дипломатичного представництва або консульської установи України та документи чи свідчення, що підтверджують українське етнічне походження або походження з України іноземця чи особи без громадянства, а подружжя закордонного українця та його діти у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України подають заяву та документ про підтвердження родинних відносин;
- документ, що підтверджує туристичний характер поїздки згідно із Законом України «Про туризм»;
- запрошення лікувального закладу України;
- документ, який підтверджує, що особа є співзасновником спільного підприємства чи представником компанії (фірми, асоціації тощо) та в'їжджає в Україну для здійснення контролю за виконанням контрактів;
- підтвердження Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України про в'їзд іноземця чи особи без громадянства з метою надання гуманітарної допомоги або провадження благодійної діяльності;
- запрошення релігійної організації, зареєстрованої у встановленому порядку, що засвідчене Міністерством культури, для короткострокового перебування в Україні в релігійних справах;
- звернення керівника іноземного засобу масової інформації щодо оформлення візи іноземному кореспондентові або представникові іноземного засобу масової інформації, що в'їжджає в Україну для короткострокового перебування з метою виконання своїх службових обов'язків;
- звернення органів державної влади іноземних держав або міжнародних організацій.

Не вимагається запрошення для оформлення в дипломатичному представництві або консульській установі України за кордоном ко-

роткострокової візи громадянам Республіки Гватемала, Малайзії, Мексиканських Сполучених Штатів, Республіки Панама, Республіки Сінгапур, Турецької Республіки та Республіки Хорватія.

Д (довгострокова віза) — засвідчена в установленому порядку копія дозволу на використання праці іноземця чи особи без громадянства, оформленого Державним центром зайнятості або за його дорученням центром зайнятості Автономної Республіки Крим, обласним, Київським та Севастопольським міським центром зайнятості;

- копія рішення про надання дозволу на імміграцію, оформленого територіальним органом або підрозділом Державної міграційної служби;
- дозвіл МЗС на оформлення візи членам сім'ї особи, якій надано статус біженця в Україні;
- оригінал запрошення встановленого зразка на навчання та у період з 15 серпня до 15 листопада списки, що подаються до МЗС Українським державним центром міжнародної освіти (у разі наявності даних про іноземця чи особу без громадянства у таких списках), в інші строки — клопотання Міністерства освіти і науки, молоді та спорту про надання візової підтримки;
- запрошення державної установи, підприємства або організації, що є реципієнтом проекту міжнародної технічної допомоги;
- запрошення релігійної організації, зареєстрованої у встановленому порядку, що засвідчене Міністерством культури, для роботи в релігійній організації;
- запрошення філіалу, відділення, представництва або іншого структурного осередку громадської (неурядової) організації іноземної держави, зареєстрованої у встановленому порядку;
- запрошення представництва іноземного суб'єкта господарювання, зареєстрованого у встановленому порядку, що засвідчене Міністерством економічного розвитку і торгівлі;
- запрошення філії або представництва іноземного банку, зареєстрованого у встановленому порядку, що засвідчене Національним банком;
- підтвердження МЗС про реєстрацію в Україні паспортного документа іноземного кореспондента або представника іноземного засобу масової інформації і членів його сім'ї;

- звернення органів влади іноземних держав або міжнародних організацій щодо оформлення віз співробітникам дипломатичних представництв і консульських установ, міжнародних організацій та їх представництв, які в'їжджають в Україну для довгострокового перебування з метою виконання своїх службових обов'язків, і членам їх сімей;
- інші документи, якщо це передбачено міжнародними договорами України.

У разі потреби працівник дипломатичного представництва чи консульської установи України може запросити додаткові документи, що уточнюють мету поїздки іноземця або особи без громадянства, а також запросити іноземця чи особу без громадянства, яка подає звернення про оформлення візи, для додаткової співбесіди.

1.2. ВИДИ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПРАВО ІНОЗЕМЦЯМ ПРОЖИВАТИ ТА ПРАЦЮВАТИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

ДОВІДКА ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ОСОБИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Документ, який підтверджує факт прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Буде запроваджений Кабінетом Міністрів України на виконання Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI.

Обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою, щодо якої розглядається питання про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, із заповненням опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації. У разі прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, їй видається довідка. У разі відмови у встановленні статусу, заявник має право оскаржити таке рішення у судовому порядку.

Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції за місцем проживання особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років.

Якщо у суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, існують обґрунтовані підстави вважати, що життю, фізичному чи психічному здоров'ю або свободі та недоторканності особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та є іноземцем або особою без громадянства, загрожуватиме небезпека у разі повернення її в країну походження, після завершення строку її перебування в Україні, в установленому порядку цій особі може бути подовжено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що є підставою для одержання дозволу на перебування на території України до припинення таких обставин.

Строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік.

Особа, якій надано право на перебування в Україні і яка безперервно прожила на території України протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на отримання дозволу на імміграцію в порядку, встановленому законодавством.

ПОСВІДКА НА ТИМЧАСОВЕ ПРОЖИВАННЯ

Документ, що надає право іноземцеві або особі без громадянства тимчасово проживати і працювати в Україні.

Територіальний орган або підрозділ Державної міграційної служби оформлює посвідку на тимчасове проживання відповідно до «Порядку оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання», затвердженого наказом МВС від 23.08.2011 р. № 602, у таких випадках:

- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для працевлаштування на підставі дозволу центру зайнятості про використання праці іноземця чи особи без громадянства і візи

типу «Д» зі спеціальним написом на візовій етикетці «Працевлаштування»;

- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у встановленому порядку, на підставі запрошення державної установи, підприємства або організації, що є реципієнтом такого проекту, і візи типу «Д» зі спеціальним написом на візовій етикетці «Міжнародна технічна допомога»;
- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для роботи в релігійних організаціях на території України, зареєстрованих у встановленому порядку, на підставі запрошення релігійної організації, засвідченого Міністерством культури, і візи типу «Д» із спеціальним написом на візовій етикетці «Робота в релігійній організації»;
- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для роботи у філіалі, відділенні, представництві або іншому структурному осередку громадської (неурядової) організації іноземної держави, зареєстрованої у встановленому порядку, на підставі запрошення такого філіалу, відділення, представництва або іншого структурного осередку і візи типу «Д» зі спеціальним написом на візовій етикетці «Робота в громадській організації»;
- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для роботи у представництві іноземного суб'єкта господарювання, зареєстрованого у встановленому порядку, на підставі запрошення такого представництва, засвідченого Міністерством економічного розвитку і торгівлі, і візи типу «Д» зі спеціальним написом на візовій етикетці «Робота в представництві іноземної компанії»;
- в'їзду іноземця чи особи без громадянства в Україну для роботи у філії або представництві іноземного банку, зареєстрованого у встановленому порядку, на підставі запрошення такої філії або представництва, засвідченого Національним банком, і візи типу «Д» із спеціальним написом на візовій етикетці «Робота в представництві іноземного банку»;
- в інших випадках, якщо це передбачено міжнародними договорами України.

ПОСВІДКА НА ПОСТІЙНЕ ПРОЖИВАННЯ

Документ, що підтверджує право іноземця або особи без громадянства на постійне проживання в Україні.

Територіальний орган або підрозділ Державної міграційної служби оформлює посвідку на постійне проживання відповідно до Порядку оформлення і видачі посвідки на постійне проживання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року № 1983, у випадку отримання іноземцем чи особою без громадянства дозволу на імміграцію. Згідно із Законом України «Про імміграцію» дозвіл на імміграцію видається в рамках квоти імміграції (гранична кількість іноземців та осіб без громадянства, яким передбачено надати дозвіл на імміграцію впродовж календарного року). Стаття 4 цього Закону передбачає такі категорії іноземців, які мають право отримати дозвіл на імміграцію:

- діячі науки і культури, імміграція яких відповідає інтересам України;
- висококваліфіковані фахівці та працівники, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України;
- особи, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США;
- особи, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;
- особи, які раніше перебували в громадянстві України;
- батьки, чоловік (дружина) іммігранта та його неповнолітні діти;
- особи, які безперервно прожили на території України впродовж трьох років з дня надання їм статусу біженця в Україні чи притулку в Україні, а також їхні батьки, чоловіки (дружини) та неповнолітні діти, які проживають разом із ними.

Крім того, поза квотою імміграції право на отримання дозволу на імміграцію надається:

- одному з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітям або батькам громадян України;
- особам, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України;
- особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;
- особам, імміграція яких становить державний інтерес для України;
- іноземним українцям, подружжям закордонних українців, їхнім дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Заява на видачу дозволу на імміграцію подається:

- особами, які перебувають на території України на законних підставах — у ВВІР (відділ віз і реєстрації) за місцем їхнього проживання;
- особами, які постійно проживають за межами України — у посольство (консульство) України за кордоном за місцем їхнього постійного проживання.

По прибуттю іммігранта в Україну, необхідно впродовж 5 робочих днів звернутися до ОВІР за місцем проживання із заявою про видачу **посвідчення на право постійного проживання в Україні**. До заяви необхідно додати копію паспорта заявника з проставленою імміграційною візою та копію рішення про надання дозволу на імміграцію. Протягом тижня з моменту подачі заяви заявнику мають видати посвідчення на право постійного проживання в Україні.

Після отримання такого посвідчення іноземець отримує статус іммігранта. Це дає право працювати в Україні без отримання дозволу на працевлаштування, можливість отримувати візи в інші країни в українських посольствах і консульствах, і окрім того, відсутній обов'язок періодичної реєстрації в ОВІРі.

ДОКУМЕНТИ БІЖЕНЦЯ

Згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», що набрав чинності 08.07.2011 р., біженець — особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Під документами біженця слід розуміти:

- Посвідчення біженця — паспортний документ, що посвідчує особу його власника та підтверджує факт надання йому в Україні статусу біженця і є дійсним для реалізації прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством України;
- Довідка органу міграційної служби України про подання особою заяви про надання їй статусу біженця;
- Довідка органу міграційної служби України про особу, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця;
- Проїзний документ біженця для виїзду за кордон;
- Довідка про прийняття скарги до розгляду;
- Довідка про звернення до суду.

У разі прийняття негативного рішення щодо статусу біженця, видаються такі документи:

- Повідомлення органу міграційної служби України про відмову в прийнятті заяви про надання статусу біженця;

- Повідомлення органу міграційної служби України про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця;
- Повідомлення органу міграційної служби про відмову в наданні статусу біженця;
- Повідомлення органу міграційної служби України про втрату (позбавлення) статусу біженця.

Згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 буде запроваджено єдине посвідчення шукача притулку, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту в Україні, та посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист в Україні.

1.3. ПОРЯДОК ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Законодавством України (Законом України «Про зайнятість населення» від 01.03.1993 р., Законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 р. та 22.09.2011 р., Законом України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р., Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р., Законом України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р., Постановою КМУ «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» від 01.06.2011 р. № 567, Постановою КМУ «Про правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію» від 29.12.1995 р. № 1074, Постановою КМУ «Про затвердження Порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства» від 08.04.2009 р. № 322 та іншими нормативними актами) передбачено, що іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, які прибули в Україну з метою працевлаштування на основі довгострокової візи типу «Д» з позначкою «працевлаштування», а також ті, яким надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, або стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцями або особами, які потребують до-

даткового захисту, мають право на постійне або тимчасове працевлаштування в Україні.

Законом України «Про зайнятість населення» від 01.03.1993 р. у редакції від 01.10.2011 р. визначені **особливості прийому на роботу іноземців та осіб без громадянства, які прагнуть в'їхати в Україну з метою працевлаштування**. Ст. 8 цього Закону передбачено, що роботодавці мають право на використання праці іноземців та осіб без громадянства на умовах трудового договору лише за наявності видачного роботодавцю державною службою зайнятості **дозволу на використання праці іноземців та осіб без громадянства**, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Порядок видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2009 р. № 322.

Оформлення документів, необхідних для отримання дозволу на використання праці іноземців, здійснює роботодавець, який запрошує на роботу іноземця. Дозвіл на використання праці іноземця видається центром зайнятості Автономної республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя за місцем реєстрації роботодавця як платника страхових внесків до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за умови відсутності в країні (регіоні) працівників, спроможних виконувати відповідні роботи, або наявності достатніх обґрунтувань доцільності використання праці іноземця. Цей дозвіл надає право роботодавцю тимчасово використовувати працю конкретного іноземця на конкретному робочому місці або певній посаді.

Для отримання дозволу на використання праці іноземця роботодавець зобов'язаний подати до відповідного центру зайнятості такі документи²⁰:

- заяву;
- дві кольорові фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см;

²⁰ Постанова КМУ «Про затвердження Порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства» від 08.04.2009 р. № 322.

- обґрунтування доцільності використання праці іноземця і можливості створення для нього відповідних умов для перебування і роботи;
- документ (наказ, витяг з протоколу, доручення тощо), оформлений в установленому порядку, який посвідчує право особи представляти інтереси роботодавця у центрі зайнятості;
- довідку органу державної податкової служби про сплату роботодавцем податків та зборів (обов'язкових платежів);
- довідку центру зайнятості про відсутність у роботодавця заборгованості перед Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України;
- квитанцію про внесення плати за розгляд заяви;
- копію проекту трудового договору (контракту), засвідчену роботодавцем;
- довідку, скріплену печаткою та завірену підписом роботодавця (у разі наявності на підприємстві режимно-секретного органу — також підписану його керівником), про те, що робоче місце або посада, на яких використовуватиметься праця іноземця, відповідно до законодавства не пов'язані з належністю до громадянства України і не потребують надання допуску до державної таємниці;
- довідку органу внутрішніх справ про відсутність (наявність) судимості у іноземця, який на момент оформлення дозволу перебуває на території України;
- довідку уповноваженого органу країни походження (перебування) про те, що іноземець, який на момент оформлення дозволу перебуває за межами України, не відбуває покарання за скоєння злочину та не перебуває під слідством;
- копію статуту роботодавця, засвідчену в установленому порядку;
- копії документів про освіту або кваліфікацію іноземця;
- копії сторінок паспортного документа іноземця, що містять основні ідентифікаційні дані;
- виписку або витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців.

Для отримання дозволу для іноземців, які направлені іноземним суб'єктом господарювання в Україну для виконання певного обсягу робіт або надання послуг на основі договору (контракту), укладеного між українським та іноземним суб'єктами господарювання та іноземців, які належать до категорії «внутрішньокорпоративні цесіонарії» або «особи, що надають послуги без комерційної присутності в Україні», крім перерахованих документів, подаються додаткові документи, зокрема рішення іноземного суб'єкта господарювання про переведення іноземця на роботу в Україну; копія контракту іноземця з іноземним суб'єктом господарювання про переведення на роботу в Україну з визначенням строку роботи в Україні; копія контракту про безпосереднє надання послуг в Україні.

Всі документи, видані зарубіжною країною та складені іноземною мовою, які надаються до центру зайнятості для отримання дозволу на працевлаштування іноземця, повинні бути перекладені українською мовою, засвідчені згідно із законодавством країни їх видачі та легалізовані в МЗС України.

За розгляд заяви про надання дозволу на використання праці іноземця чи продовження строку його дії з роботодавця справляється плата у розмірі чотирьох мінімальних заробітних плат.

Дозвіл на використання праці іноземця видається строком до одного року, а для іноземців, які належать до категорії «внутрішньокорпоративні цесіонарії» або «особи, що надають послуги без комерційної присутності в Україні» — не більше ніж три роки. При цьому, у разі потреби, ці строки можуть бути продовжені, якщо роботодавець вчасно, а саме не пізніше ніж за місяць до закінчення строку дії дозволу, звернеться до відповідного центру зайнятості.

Рішення про видачу або відмову у видачі дозволу на використання праці іноземця чи продовження строку його дії приймається протягом 30 календарних днів, про що роботодавець повідомляється центром зайнятості письмово. Відмову у видачі дозволу на працевлаштування може бути оскаржено роботодавцем у Державному центрі зайнятості або в суді.

Отримання дозволу на використання праці іноземця є підставою для отримання іноземцем візи відповідного типу, реєстрації місця тимчасового проживання в Україні та оформлення посвідки на тимчасове проживання на строк дії дозволу.

Засвідчені в установленому порядку копії дозволу на використання праці іноземця роботодавець надає іноземцеві, надсилає консульській установі України за місцем постійного проживання іноземця з метою оформлення візи відповідного типу для в'їзду в Україну, а також органу міграційної служби для реєстрації місця тимчасового проживання іноземця в Україні.

Дозвіл на використання праці іноземця анулюється у разі:

- дострокового розірвання з роботодавцем трудового договору (контракту);
- установлення факту підробки документів чи надання роботодавцем неправдивих відомостей у документах, на підставі яких видано дозвіл (продовжено строк його дії);
- скорочення строку тимчасового перебування іноземця в Україні в установленому законодавством порядку або його видворення за межі України;
- встановлення факту використання праці іноземця на інших умовах, ніж ті, що зазначені у дозволі на використання праці іноземця, або іншим роботодавцем.

Про анулювання дозволу на використання праці іноземця центр зайнятості протягом трьох робочих днів повідомляє органи міграційної служби та державної прикордонної служби з використанням міжвідомчої інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи або за відсутності можливості використання зазначеної системи надсилає їм письмове повідомлення.

У разі використання роботодавцем праці іноземців без дозволу на використання праці іноземця державна служба зайнятості стягує з роботодавця штраф за кожну таку особу у двадцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом.

Роботодавці, які запрошують іноземців з метою працевлаштування, забезпечують оформлення дозволу на використання праці іноземця, а також забезпечують реєстрацію паспортного документа іноземця у відповідному органі міграційної служби, про що повідомляють центр зайнятості, а у разі якщо іноземець без поважних причин не став до роботи у передбачений трудовим договором (контрактом) строк, протягом трьох робочих днів повідомляють про це відповідні органи міграційної служби, державної прикордонної

служби і центр зайнятості. Після закінчення строку дії дозволу на використання праці іноземця роботодавець повертає такий дозвіл до центру зайнятості.

У разі анулювання дозволу на використання праці іноземця або у випадку, коли іноземець без поважних причин не приступив до роботи в передбачений трудовим договором (контрактом) строк, іноземця може бути видворено за межі України, а роботодавець, який запросив до себе на роботу такого іноземця, відшкодовує державі витрати, пов'язані з його видворенням, в порядку, встановленому законом. Центри зайнятості контролюють роботодавців в частині забезпечення роботодавцями необхідних умов перебування і роботи іноземців, аналізують ефективність використання їх праці протягом строку дії дозволу на використання праці іноземця.

ДОДАТОК 3
КОНТАКТНІ ТЕЛЕФОНИ УПРАВЛІНЬ (ВІДДІЛІВ)
БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ
З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ГУМВС, УМВС УКРАЇНИ

Область	Код	Номер службового телефона
1	2	3
АР КРИМ	0652	555-864 520-119
ВІННИЦЬКА	0432	59-32-73
ВОЛИНСЬКА	03322	74-20-43
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА	0562	726-50-53 756-57-11 745-41-35 726-52-75
ДОНЕЦЬКА	0622	301-87-27 301-86-73
ЖИТОМИРСЬКА	0412	407-550 407-494
ЗАКАРПАТСЬКА	03122	3-22-30
ЗАПОРІЗЬКА	0612	239-81-42 239-82-98
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	03422	75-11-57
КИЇВСЬКА	044	206-74-81
м. КИЇВ	044	460-03-12 460-03-13 460-03-14

1	2	3
КІРОВОГРАДСЬКА	0522	34-62-67
ЛУГАНСЬКА	0642	620-379 620-431 620-387
ЛЬВІВСЬКА	0322	24-86 22-26
МИКОЛАЇВСЬКА	0512	498-893 498-387
ОДЕСЬКА	0482	733-12-40
ПОЛТАВСЬКА	0532	517-556
РІВНЕНСЬКА	0362	679-891 679-705 679-039
м. СЕВАСТОПОЛЬ	0692	594-519
СУМСЬКА	0542	682-347 682-229
ТЕРНОПІЛЬСЬКА	0352	271-318 271-402
ХАРКІВСЬКА	057	705-92-52
ХЕРСОНСЬКА	0552	28-66-58 28-61-52
ХМЕЛЬНИЦЬКА	03822	25-77 25-32
ЧЕРКАСЬКА	0472	393-637
ЧЕРНІГІВСЬКА	0462	432-87
ЧЕРНІВЕЦЬКА	3172	52-41-61

ДОДАТОК 4

КОНТАКТНІ ТЕЛЕФОНИ МОМ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні

Адреса: вул. Михайлівська, 8, 01033 м. Київ

Тел.: 044 568 5015

Факс: 044 568 5016

Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна»

Адреса: а/с 26, 03113, м. Київ

Тел./Факс: 044 205 36 95

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Назва організації	Місто	Контактні телефони
1	2	3
«Сучасник»	Чернівці	(38 0372) 58 55 96
«Жіночий інформаційно-координаційний центр»	Дніпропетровськ	(38 056) 370 25 35; 370 25 50
«Промінь»	Дніпропетровськ	(38 050) 674 81 28
«Донецька обласна Ліга ділових і професійних жінок»	Донецьк	(38 062) 334 34 00; 334 20 43; 334 34 43
«Шлях до життя»	Харків	(38 057) 719 85 30

Україна як країна призначення для торгівлі людьми

1	2	3
«Жіноча громада»	Харків	(38 057) 714 38 50
«Успішна жінка»	Херсон	(38 0552) 26 35 63; 42 37 65
«Кіровоградська обласна служба з актуальних питань жіноцтва»	Кіровоград	(38 0522) 22 58 90; 22 65 79; 22 65 06; 22 65 79
«Карітас»	Хмельницький	(38 0382) 61 63 71
«Есперо»	Хмельницький	(38 0382) 61 63 71
«Жінки Донбасу»	Луганськ	(38 0642) 55 16 99
«Волинські перспективи»	Луцьк	(38 03322) 555 42
«Велес»	Луцьк	(38 03322) 555 42
«Сокальська агенція регіонального розвитку»	Сокаль	(38 067) 335 86 05
Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи»	Львів	(38 032) 2 962 962; 295-50-60
«Любисток»	Миколаїв	(38 0512) 47 82 69
«Віра, Надія, Любов»	Одеса	(38 0482) 63 33 39; 32 42 24
«Родинний дім»	Полтава	(38 0532) 53 09 10
Центр підтримки громадських ініціатив «Чайка»	Рівне	(38 0362) 69 00 00; 23 34 57; 23 43 48
«Молодіжний Центр жіночих ініціатив»	Севастополь	(38 0962) 55 73 90

Додаток 4. Контактні телефони МОМ та громадських організацій, що надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми

1	2	3
«Надія та майбутнє»	Сімферополь	(38 050) 651 56 04; (38 066) 792 69 69
«Довіра — МЕТ»	Суми	(38 0542) 32 55 52; 78 13 09
«Відродження нації»	Тернопіль	Національна безкоштовна гаряча лінія: 0 800 505 501 або 527 для абонентів Білайн, Київстар, МТС та life:)
«Веста»	Ужгород	(38 03122) 3 20 91
«Прогресивні жінки»	Вінниця	(38 0432) 35 85 60
«Чоловіки проти насильства»	Вінниця	(38 0432) 59 20 47
«Джерело Надії»	Вінниця	(0432) 53 10 94
«Авенір»	Житомир	(38 0412) 41 40 38; 36 21 70
«Жіночий інформаційно-консультативний центр»	Житомир	(0412) 40 07 33; 400 731; 400 732
«Карітас»	Івано-Франківськ	(0342) 77 99 89

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Глобальна доповідь щодо механізмів реалізації Декларації Міжнародної організації праці щодо основоположних принципів та прав у сфері праці — Міжнародна конференція праці, 93-тя сесія, 2005 рік.

2. Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства від 07.09.1956, ратифіковано ПВС СРСР 16.02.1957.

3. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР у редакції від 01.11.2011.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення у редакції від 01.11.2011.

5. Кодекс адміністративного судочинства України у редакції від 01.11.2011.

6. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію, від 15.11.2000, ратифіковано Законом України № 1433-IV від 04.02.2004.

7. Конвенція Міжнародної організації праці «Про примусову чи обов'язкову працю» від 28.06.1930 № 29, ратифіковано УРСР 09.06.1956

8. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року, ратифіковано Законом України № 2530-VI від 21.09.2010.

9. Кримінальний кодекс України у редакції від 01.11.2011.

10. Кримінально-процесуальний кодекс України у редакції від 01.11.2011.

11. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1993.

12. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001.

13. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994.

14. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011.

15. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003.

16. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001.

17. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011.

18. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011.

19. Інструкція про визначення порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України під час видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону в Україну, затверджено наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 04.11.2004 № 798.

20. Методичні рекомендації щодо розкриття злочину, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». — Головне слідче управління Міністерства внутрішніх справ України. — К., 2009. — 66 с.

21. Международная организация труда «Торговля людьми и эксплуатация принудительного труда. Руководство для законодательных и правоохранительных органов» — Целевая программа борьбы с принудительным трудом 2005 г.

22. Пам'ятка працівнику міліції України про перебування біженців в Україні. — К.: УВКБ ООН, 2009. — 48 с.

23. Порядок оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання, затверджений наказом МВС України від 23.08.2011 № 602.

24. Порядок розгляду звернень щодо продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затверджений наказом МВС України від 23.08. 2011 № 601.

25. Положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, затверджене наказом МВС України від 16.10.2007 № 390.

26. «Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України», затверджений Постановою КМУ від 22.06.2011 № 667.

27. Посібник для співробітників правоохоронних органів з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / [авт. Холмс П.; ред. рада: Льковець Л. Б. (голова) та ін.]. — К. : Тютюкін, 2009. — 512 с.
28. Посібник для співробітників Державної прикордонної служби України з питань протидії торгівлі людьми / [упор. Васильєва М. О., авт. Лисенко І. П., Орлеан А. М.]. — К. : Тютюкін, 2010. — 160 с.
29. Посібник для співробітників Державної прикордонної служби України з питань виявлення та припинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / Полежаєв М. Л. — К. : Тютюкін, 2011. — 104 с.
30. Постанова КМУ «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» від 01.06.2011 № 567.
31. Постанова КМУ «Про правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію» від 29.12.1995 № 1074.
32. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства» від 08.04.2009 № 322.
33. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку оформлення іноземцям та особам без громадянства дозволу на працевлаштування в Україні» від 01.11.1999 № 2028.
34. Протидія торгівлі людьми в Україні: матеріали для практичного використання працівниками правоохоронних органів та суддями / [Васильєва М. О., Орлеан А. М., Стрекалов Є. Ф. та ін.]. — К. : Тютюкін, 2009. — 112 с.
35. Сімейний кодекс України у редакції від 01.11.2011.
36. Act No. 326/1999 Coll., on the Residence of Aliens in the Territory of the Czech Republic. // http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKON/1999/326999/Sb_326999_-----_.php.
37. Fact Sheet: Residence permits for victims of trafficking in human beings. — Finish Immigration Service, 2011. // <http://www.migri.fi>.
38. Loi n°2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et à l'inté. // <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORF-TEXT000000266495>.

39. Trafficking in Persons Report 2011. — U.S. Department of State, 2011. // <http://www.state.gov/documents/organization/164457.pdf>.
40. Trafficking in human beings: Supplementary figures. Sixth report of the Dutch National Rapporteur. — Bureau of the Dutch National Rapporteur on THB, 2008. // http://www.legislationline.org/download/action/.../Netherlands_THB_Report_2008.pdf.
41. Trafficking Victims Protection Reauthorization Act of 2005. H.R.972. // <http://www.state.gov/g/tip/laws/61106.htm>.
42. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach. — Dz.U. z 2006 nr 234 poz. 1694 // <http://prawo.lego.pl/prawo/ustawa-z-dnia-13-czerwca-2003-r-o-cudzoziemcach/>.
43. Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000. Public Law 106-386 — Oct. 28, 2000. // <http://www.state.gov/documents/organization/10492.pdf>.

**УКРАЇНА ЯК КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

**МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ПРАЦІВНИКАМИ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ,
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА СУДДЯМИ**

Автори:

М. О. Васильєва

В. В. Касько

А. М. Орлеан

О. В. Пустова

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,98
Наклад 200 прим. Зам. № 11-495 (22-12).

Видавництво «Фенікс»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції № 271 від 07.12.2000 р.
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13-Б